

FÖRSVARSHÖGSKOLAN

C-UPPSATS

<i>Författare</i> Major Mats Bergh	<i>Förband</i> P4	<i>Kurs</i> ChP 04-06
<i>FHS handledare</i> Fil Dr Magnus Petersson och Övlt Toni Holmberg		
<i>Uppdragsgivare</i> Försvarshögskolan, KVI	<i>Beteckning</i> 291/6:1	<i>Kontaktperson</i>
<p>Manövertänkande inom Armén. ”Nytt” namn på gammalt tänkande?</p> <p>Militärstrategisk doktrin gavs ut 2002 och där kunde man för första gången läsa att Försvaretsmaktens agerande skall utgå från <i>manövertänkande</i>. Ett begrepp som varit känt sedan 1980-talet då bl.a. William S Lind etablerade det i samband med skrivandet av doktriner för amerikanska marinkåren. Här i Sverige har vi använt och pratat om det sedan 1990-talet, men inte formellt uttryckt oss så i våra reglementen och styrande dokument.</p> <p>Med utgångspunkt från tiden efter andra världskriget och fram till millenniumskiftet gör denna undersökningen nedslag vid tre tillfällen under perioden. Dessa nedslag markerar samtliga olika skiften för Försvaretsmakten och Armén. Det är 1950-talet som innebar en fortsatt kvantitativ utveckling av Armén på grund av efterdyningarna från upprustningen under andra världskriget. 1970-talet som utgjorde inledningen på den nedmontering av Försvaretsmakten som beslutades i och med FB 1968. 1990-talet som innebar en ökad mekanisering av Armén vilken möjliggjorde större rörlighet, eldkraft och skyddsförmåga i och med införskaffandet av Stridsvagn 122, Stridsfordon 90 och olika fordon från forna Warszawapakten.</p> <p>Med hjälp av utvalda indikatorer på <i>manövertänkande</i> och ett antal av de för tiden styrande dokumenten kommer undersökningen ta reda på i vilken mån det inom Armén existerade <i>manövertänkande</i> före formuleringen av Försvaretsmaktens doktriner. Denna litteratur utgörs av allt från den politiska och militärstrategiska nivån med exempelvis Försvaretsbesluten, ner till den enskilde soldaten och Svensk soldat.</p> <p>Resultatet visar att det förekommit ett <i>manövertänkande</i> inom Armén och att detta har uttryckts på olika sätt i det material främst reglementen som undersökningen bygger på.</p> <p>Nyckelord: Manövertänkande, militärhistoria, reglementsstudier</p>		

Abstract

The Concept of Maneuver Thinking Within the Army. A New Name for Old Thinking.

The Military Strategic Doctrine was published in 2002 and it stated for the first time, that all activity performed by the Swedish Armed Forces was to be influenced by the concept of *Maneuver Thinking*. A concept known since the 1980s and established, among others, by William S. Lind in connection with his work concerning new doctrines for the U.S. Marine Corps. In Sweden we have talked about the concept since the 1990s, but we have not made any formal expression of it in regulations and governing documents.

Taking a starting point in the time after the Second World War and moving forward to the end of the 20th century this investigation will take a closer look at three occasions, which all mark important events for the Swedish Armed Forces and the Army. First the 1950s, which meant a continuing quantitative development as a consequence of the rearmament during the Second World War. Second the 1970s, which was the beginning of the disarmament by the Swedish Armed Forces that is still in progress, as a result of the Defence Resolution in 1968. Finally, the 1990s, which meant an increased mechanization of the Army with the procurement of the Leopard 2 Improved, Combat Vehicle 90 and various vehicles from the former Eastern states.

By using some specifically selected indicators representing the concept of *Maneuver Thinking* and a number of governing documents and regulations from the three chosen periods, this investigation will be able to find out to what degree the concept of *Manoeuvre Thinking* existed in the Army before it was formalized in The Military Doctrines. The literature and documents that are to be investigated consist of everything from the political and military strategic level and the Defence Resolutions down to the common soldier and his instructions in the "Soldier's Handbook" (Svensk soldat).

The results prove that there has been a concept of *Maneuver Thinking* within the Army and it has been expressed in different ways, especially in the investigated Army regulations.

Keywords: Manoeuvre Thinking, military history, regulations study

ABSTRACT	2
1 INLEDNING.....	4
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.2 AVGRÄNSNINGAR.....	6
1.3 METOD, MATERIAL OCH DISPOSITION	6
2 MANÖVERTEORI OCH UTVECKLING AV ETT ANALYSVERKTYG.....	9
2.1 MANÖVERTÄNKANDE.....	10
2.2 MANÖVERKRIGFÖRING.....	11
2.3 INDIKATORER PÅ MANÖVERTÄNKANDE.....	12
2.4 DISKUSSION OCH VAL AV INDIKATORER.....	19
3 MANÖVERTÄNKANDE UNDER 1950-TALET	22
3.1 ARMÉNS UTFORMNING UNDER 1950-TALET	22
3.2 INDIKATIONER SOM TALAR FÖR MANÖVERTÄNKANDE I LITTERATUREN	23
3.3 INDIKATORER SOM TALAR MOT MANÖVERTÄNKANDE I LITTERATUREN.....	29
3.4 DISKUSSION OCH SLUTSATSER FÖR PERIODEN	30
4 MANÖVERTÄNKANDE UNDER 1970-TALET.....	31
4.1 ARMÉNS UTFORMNING UNDER 1970-TALET	31
4.2 INDIKATORER SOM TALAR FÖR MANÖVERTÄNKANDE I LITTERATUREN.....	32
4.3 INDIKATORER SOM TALAR MOT MANÖVERTÄNKANDE I LITTERATUREN.....	38
4.4 DISKUSSION OCH SLUTSATSER FÖR PERIODEN	39
5 MANÖVERTÄNKANDE UNDER 1990-TALET	41
5.1 ARMÉNS UTFORMNING UNDER 1990-TALET	41
5.2 INDIKATORER SOM TALAR FÖR MANÖVERTÄNKANDE I LITTERATUREN.....	42
5.3 INDIKATORER SOM TALAR MOT MANÖVERTÄNKANDE I LITTERATUREN.....	48
5.4 DISKUSSION OCH SLUTSATSER FÖR PERIODEN	48
6 AVSLUTNING	50
6.1 FORTSATT FORSKNING OCH UTBLICK.....	53
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	54
KÄLLOR	54
LITTERATUR.....	55
FÖRELÄSNINGAR	56

1 Inledning

Krig är kanske den företeelse som skiljer människan från de flesta varelser på vår planet. Oavsett om det varit by- eller stamkrig under tidig hedenhös eller högteknologiska insatser som under exempelvis Irak-kriget så har syftet varit det samma, nämligen att påtvinga fienden vår vilja och göra honom värnlös.¹ Detta är något som går likt en röd tråd genom historien, på samma sätt som att man alltid har genomfört krig på olika sätt utifrån sina förutsättningar eller mål. Men sättet att tänka har också förändrats och nya teorier hur medlen bäst kan användas har hela tiden sett dagens ljus. Det är kring en av dessa teorier eller förhållningssätt som denna uppsats kommer att kretsa, nämligen manöverteori och manövertänkande.

Det är populärt att använda sig av olika mer eller mindre kända termer när man diskuterar militärteori och krigsvetenskap. Ett är begreppet manövertänkande som lätt kan uppfattas som om det enbart handlar om att tänka manöver i betydelsen av en rörelse eller förflyttning i syfte att genom snabbare positioneringar i förhållande till motståndaren vinna fördelar. Detta stämmer i och för sig men är bara en liten del av vad som ligger i begreppet manövertänkande. Jag kommer med denna C-uppsats att fokusera på hur Sverige tolkat innebörden av begreppet manövertänkande och om särskilt Armén använt detta i sina reglementen under efterkrigstiden.

Sverige har fram tills nyligen saknat en nedskrivna militärdoktrin som på ett övergripande sätt deklarerar hela Försvarens verksamhet och som styr upp många av de grundläggande verksamhetsområdena. Det har funnits olika skrifter som publicerats i form av reglementen, instruktioner, bestämmelser mm och dessa kommer även i fortsättningen att finnas kvar. Det är i och med den år 2002 utgivna *Militärstrategisk doktrin* som vi får ett officiellt dokument att följa och där man för första gången klart uttrycker Försvarens inriktning vad avser manövertänkande. Svensk definition på vad en militärdoktrin är redovisas i denna publikation:

Ett formellt uttryck för den kunskap och de föreställningar som utgör den viktigaste grunden för verksamheten inom det militära försvaret.²

I förordet till *Militärstrategisk doktrin* uttrycker dåvarande ÖB Gen Johan Hederstedt vikten av en klart definierad inställning, var Försvarens står när det gäller att förmedla ett gemensamt förhållningssätt och användande av militära medel:

För att nå största möjliga effekt, givet våra resurser och värderingar, skall manövertänkande utgöra grunden för Försvarens agerande i alla militära operationer, men också tillämpas flexibelt av varje individ i varje situation.³

Den militärstrategiska doktrinen följdes senare upp av doktrin för gemensamma operationer och doktriner för mark-, maritima- och luftoperationer. Till denna doktrinsamling knöts även den del som skall utgöra den militärteoretiska grundvalen för dessa doktriner, nämligen *Militärteorins grunder*, utgiven 2005.

---

¹ Carl von Clausewitz: *Om kriget* (Stockholm, Bonniers 2002), s 29.

² *Militärstrategisk doktrin* (Stockholm, FM 2002), s 9.

³ *Militärstrategisk doktrin*, s 3.

När det gäller hur Försvarsmakten skall ställa sig till den nya tidens krav och vad som skall genomsyra dess handlande uttrycks detta klart i dessa skrifter, i *Militärstrategisk doktrin* uttrycks detta på följande sätt:

Grunden för Försvarsmaktens agerande är manövertänkande. Manövertänkande är Försvarsmaktens uppfattning om hur vilja och resurser på bästa sätt skall användas för att uppnå uppsatta mål i en konflikt eller annan situation där militära medel används.⁴

Till detta kommer ett antal principer som bär upp begreppet manövertänkande, dessa varierar från land till land och även tolkningen av principerna differentierar. Syftet med manövertänkande är ur svenskt perspektiv att skapa systemchock och på så sätt försätta motståndaren ur stridbart skick.⁵ Systemchock är en utveckling av den ryska idén om operativ chock, eller *Udar*. *Udar* betyder närmast slag, anfall eller stöt och kom i den ryska operationskonsten att avse att man genom ett enda slag skulle försätta motståndaren ur stridbart skick.⁶ För att kunna åstadkomma denna effekt nyttjas dessa principer på olika sätt antingen var för sig men helst i en samverkande helhet eller syntes.

Grunden för manövertänkande är att tillämpa den **indirekta metoden** och utnyttja **kritiska sårbarheter**, samt ständigt sträva efter **initiativet**, vilket underlättas av **uppdragstaktik**.⁷

Jag kommer nedan att utveckla mina resonemang om indikatorer på manövertänkande.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att genom litteraturstudier av främst reglementen av olika kategorier undersöka i vilken mån det inom Försvarsmakten, och då i synnerhet Armén existerade manövertänkande före formuleringen av Försvarsmaktens doktriner och mot bakgrund av denna undersökning föra en diskussion om vad som kan sägas vara tecken på kontinuitet och vad som kan sägas vara tecken på ett avbrott eller uppehåll. Det som gör denna undersökning intressant är att man kan få intryck av att manövertänkande är något helt nytt för den svenska Försvarsmakten i allmänhet och Armén i synnerhet, men är det verkligen så? Följande frågeställningar ligger till grund för min uppsats och undersökning:

- I vilken mån finns det spår av manövertänkande i försvarspolitiska och militära dokument under efterkrigstiden?
- I vilken mån finns det spår av ett tänkande som är direkt oförenligt med manövertänkande i försvarspolitiska och militära dokument under efterkrigstiden?
- Vad talar för att det starka inslaget av manövertänkande i dagens doktriner är ett tecken på kontinuitet och vad talar för att det är ett tecken på ett brott med det gamla?

---

⁴ *Militärstrategisk doktrin*, s 81.

⁵ *Militärstrategisk doktrin*, s 81.

⁶ *Militärstrategisk doktrin*, s 81.

⁷ *Militärstrategisk doktrin*, s 81. Min betoning.

1.2 Avgränsningar

Uppsatsen avhandlar endast den svenska Arméns eventuella användande av manövertänkande under tre tidsperioder efter andra världskriget. Jag har valt att fokusera på Armén i denna uppsats. Anledningen till detta är att jag bedömer behovet av tillräckligt fördjupade analyser av indikatorer som stort, vilket innebär att en hantering av flera försvarsgrenar riskerar göra uppsatsen allt för omfattande.

Brigadnivån kommer att vara min huvudsakliga utgångspunkt, då denna innehåller i stort sätt alla truppslag. Syftet med detta är att kunna utnyttja den syntes som respektive delsystem bidra till och gör att manövertänkandet bättre framgår. Starttidpunkten för brigadstrukturen som vi i dag känner den tillkom i slutet på 1940-talet (1949) genom det försvarsbeslut som togs 1948 (FB 48).⁸ Då inte alltid rena Brigadreglementen finns kommer jag att fokusera på den del av brigaden som kan fungera som manöverenhet, exempelvis pansarbataljon som även den består av funktioner och system som motsvarar olika truppslag. Detta innebär att fokus för undersökningen kommer att vara upp till den taktiska nivån men i syfte att få en helhet kommer även dokument från den politiska och militärstrategiska nivån att studeras.

Jag kommer att göra nedslag i 50-, 70- och 90-talet, då dessa markerar olika skeden under efterkrigstiden för Försvarsmakten och Armén. 50-talet innebar en fortsatt kvantitativ utveckling av Armén på grund av efterdyningarna från upprustningen under andra världskriget. 70-talet utgjorde inledningen på den nedmontering av Försvarsmakten och Armén som beslutades i och med FB 1968. 90-talet innebar en ökad mekanisering av Armén som möjliggjorde större rörlighet, eldkraft och skyddsförmåga i och med införskaffandet av Stridsvagn 122, Stridsfordon 90 och olika fordon från forna Warszawapakten (WP).

Jag kommer att endast att studera de försvarsbeslut samt underlag från Försvarsmakten som berör de perioder jag valt att undersöka och som har haft inverkan på dessa. Detta innebär att jag kommer att lägga särskild vikt vid FB 1948 som påverkade 50-talet, FB 1968 och FB 1972 som hade stor betydelse för Försvarsmaktens utformning och uppträdande under 70-talet samt FB 1992 med den anslagsrevidering senare under året på grund av statens dåliga finanser som fick avgörande inverkan på bland annat Arméns verksamhet under 90-talet.

1.3 Metod, material och disposition

Jag skall genom en kvalitativ textanalys av bl.a. svenska arméreglementen, anvisningar och instruktioner från respektive tidsperiod försöka hitta indikatorer och spår av manövertänkande som beskriver ett förhållandevis modernt förhållningssätt redan vid tiden efter andra världskriget och framåt. För att kunna mäta denna eventuella förekomst används ett antal utvalda indikatorer som alla var för sig utgör en del i vad som i dag betecknas som manövertänkande. Det som är avgörande för uppsatsens validitet är vilka indikatorer som används i uppsatsen och valet av dessa bygger delvis på tidigare undersökningar där liknande frågeställningar gått igenom. Jag är medveten om att valet av andra indikatorer skulle kunna lämna ett annat resultat än vad som framkommit i och med denna undersökning och lämnar detta öppet till eventuell framtida forskning.

---

⁸ Kent Zetterberg: "Efterkrigstiden 1945-1994", i Lennart Rönneberg (red): *Arméns ledning, från vasatid till nutid* (Stockholm, Probus 1995), s 157.

Utgångspunkten för min uppsats är *Militärstrategisk doktrin* från 2002 och dess konstaterande att grunden för Försvarens agerande är manövertänkande. Jag kommer framförallt att använda mig av de reglementen och instruktioner som tagits fram under respektive tidsperiod med tyngdpunkt på de övergripande styrdokumenterna såsom *Arméreglemente del 2 (AR 2)*, som får anses vara föregångare till våra doktriner främst för markförbanden. Då jag bedömer att de truppslag där det är lättast att identifiera manövertänkande är pansar-, infanteri- och jägarförband kommer dessa särskilt att studeras. För att få med även en "strategisk nivå" har jag valt att även studera de underlag som försvarsmakten lämnat till regering och riksdag i samband med några utvalda försvarsbeslut, exempelvis ÖB 47 inför FB 48. Jag kommer även att studera ett antal av de försvarsbeslut som senare fattades av statsmakten och som fick betydelse för de perioder jag avser att undersöka.

I vissa fall kan årtalet på ett reglemente eller annan litteratur inte verka överensstämmande med den period som undersökningen gäller. Detta beror på att reglementet har gällt under en längre tid och som överbryggat tidsperioderna, exempel på det är *AR 2* från 1963 som gällde till 1982 då en ny *AR 2* gavs ut, denna har följaktligen använts för undersökningen gällande 1970-talet. Hit kan även *Pansarreglemente Pansarbataljon (PR Pbat)* från 1966 hänföras då denna publikation var giltig ända fram till 1984 då den ersattes av ett nytt reglemente *PR Pbat* 1984. Annan litteratur som exempelvis *Brigadreglemente Armén Pansarbataljon (Brig A Pbat)* från 2002 ligger "fel" tidsmässigt, anledningen att liknande material har använts beror på att man burit med sig tankar från tidigare period in i arbetet med reglementet, sålunda har jag tagit mig friheten att nyttja även denna litteratur.

Genom studier av olika dokument och handlingar samt litteratur är min ambition att hitta så mycket av de valda indikatorerna att jag kan dra slutsatsen huruvida manövertänkande har funnits tidigare men kanske inte uttryckts på sådant sätt. Dessa indikatorer kommer att utgöra grunden för den undersökande delen där jag letar efter dessa i studieunderlaget. Om tillräckligt många tre (3) av mina valda indikatorer kan hittas i respektive period kan jag dra slutsatsen att i just detta underlag finns saklig grund för att manövertänkande funnits tidigare. Valet av tre (3) anser jag vara analytiskt rimligt och man kan ej ställa för höga krav, att uppnå maximal träffbild är svårt. Jag kommer att genom en enklare redovisning av studerat underlag påvisa förekomst eller saknad av manövertänkande och även anledningen till detta.

Det material i form av litteratur som jag främst har använt mig av i undersökningen och som analysen bygger på är officiella dokument utgivna av regering, riksdag och Försvarensmakten, vilka alla får anses tendensiösa, då dessa skall ger uttryck för den hållning man då intog. Detta anser jag dock vara fördelaktigt för denna undersökning, då det är denna hållning som jag eftersöker. Detta källmaterial utgörs av så kallade primärkällor och skall då vara obearbetade och endast presentera den ursprungliga versionen. Genom att de även är dokument från respektive tidsperiod och inte skrivit i efterhand torde närhetskriteriet vara uppfyllt. Den litteratur som används för att bygga upp själva undersökningen och som återfinns främst i teoridelen är sekundärkällor som kan uppfattas som tendensiösa. Men då de flesta är accepterad litteratur inom Försvarensmakten i allmänhet och Försvarens högskolan i synnerhet får även dessa utgöra en väl fungerande källa att ösa ur.

Den generella litteraturen avseende manöverkrigföring är enorm, framförallt är det utländska forskningsläget väl representerat, däremot är beskrivningen avseende manöverkrigföring och svenska förhållanden mindre utvecklad. Det finns flera uppsatser från Försvarshögskolan som berör manövertänkande och analyser av det, men ingen berör de frågeställningar jag tar upp här. Det är främst tre uppsatser som jag kommer att refererar till och till del använda mig av. Den första berör graden av manöverkrigföring i Sverige under ett speciellt övningstillfälle, RSÖ 04 (Dubbeleken) i Skåne.⁹ Den andra analyserar huruvida amerikanska marinkårens operationer under Irakkrigen 1991 och 2003 bär spår av manöverkrigföring.¹⁰ Den tredje är en fallstudie av 3:e amerikanska infanteridivisionen agerande under Irakkriget 2003, syftande till att pröva en hypotes om manövertänkandet införts på lägre nivåer inom amerikanska armén.¹¹ Samtliga dessa uppsatser tar fram ett antal indikatorer på manövertänkande och det är dessa som till del kompletterar mina egna, en sammanfattning av dessa indikatorer visar på flera likheter.

Följande indikatorer har identifieras/kunnat konstateras:

Förmågan att leda och genomföra strid under svåra och oklara förhållanden genom att utnyttja

decentraliserad ledning och **uppdragstaktik**

Att undvika styrka och nyttjande av motståndarens svagheter, dvs. **indirekt metod**

Nyttjande av **överraskning** och **vileledning**, i syfte att ta och behålla **initiativet**

Risiktagning för att åstadkomma gynnsamma lägen för egna förband

Effekten av **kombinerade vapen**, där styrkan inte ligger summan av eldkraften, utan i den synergieffekt som olika vapensystem i samverkan kan åstadkomma.

Kraftsamling av egna förband eller förmågor till tid rum där särskilda effekter eller resultat söks

Högt **tempo** likväl i rörlighet som i beslutsprocessen

Min uppsats kommer i stort att bestå av tre olika delar. I nästa kapitel kommer jag att redogöra för de grundläggande teoretiska begreppen som berör denna uppsats och ta fram ett antal indikatorer på manövertänkande med motiv. I de tre följande kapitlen kommer jag att utifrån mina studier av litteraturen redovisa fakta som framkommit kopplat till manövertänkande. Dessa kapitel kommer att vara uppdelade mellan tre olika tidsperioder som alla var för sig representerar skiftande inriktningar för Försvarsmakten efter andra världskriget, här kommer tyngdpunkten i undersökningen att ligga. Varje period avslutas med en diskussion kring det fakta som är redovisad, där jag tar ställning till eventuell förekomst av manövertänkande eller inte. I det sista kapitlet besvaras de tre frågor som denna undersökning syftar till, dessa svar bygger på det faktaunderlag som är framtaget, de indikatorer som valts och tidigare diskussioner.

---

⁹ Niclas Ericsson: "Manöverkrigföringens principer i förbandsövningsverksamhet" (Stockholm, FHS 2005).

¹⁰ Jonny Resman: "Amerikanska marinkåren under Irakkrigen 1991 och 2003 – Manöverkrigföring i teorin och praktiken" (Stockholm, FHS 2005).

¹¹ Mikael Ferm: "US-Army mot Bagdad – En fallstudie om hur manöverteori blev manöverkrigföring i Irak" (Stockholm, FHS 2004).

2 Manöverteori och utveckling av ett analysverktyg

Manövern är enligt *Nationalencyklopedin*, i grund och botten en förflyttning av förband i visst taktiskt syfte.¹² Men manöver i detta sammanhang betyder mycket mer än bara en ren rörelse. Det kan, som Henrik Friman och Johan René påpekar, även vara ett uttryck för ett snabbt beslutsförlopp eller ett skeende, en sekvens av händelser, som innebär att motståndaren hela tiden kommer efter i sitt handlande och till slut förlorar förmågan att uppträda som en organiserad styrka.¹³ Det är ett helt koncept som även berör det mentala planet, sättet att tänka. Manövern är, som det uttrycks i *Doktrin för gemensamma operationer*, en metod att röra sig både i en fysisk och i en mental dimension, där man undviker konfrontation i situationer där motståndaren är stark.¹⁴ Teorin skapar, som Michael Claesson påpekar, utrymme att inte låsa sig i tidsmässigt eller till en viss konflikttyp utan utvecklar i stället grunden till ett synsätt avseende bruket av militärt våld i en rad olika konfliktnivåer med eller utan asymmetri mellan olika aktörer.¹⁵

Den har stått för en inställning som givit ett snabbare och mer stridsekoniskt sätt att genomföra operationer med hjälp av modern militär utrustning. Önskan var att manöverteorin skulle återinföra den mänskliga faktorn i modern krigföring, stor vikt läggs på ledarskap, väl genomtänkt organisationsutveckling där människan står i centrum och god förbandsanda. Teorin baseras på att ett högt tempo i operationer är det som faller avgörande och skapar taktisk överraskning.¹⁶

Ursprunget till dagens uppfattning avseende manöverteori kan spåras till tyskt militärt tänkande från första världskriget.¹⁷ Detta föddes i och med utvecklingen av tyskarnas stormtruppstaktik för att skapa en förändring efter år av skyttegravskrig på västfronten och där kostsamma offensiver i människoliv endast gav marginella landvinster. Taktiken bestod i att med stormtrupper eller stöttrupper, *Stoss-truppen*, inrikta sig på fiendens svaga punkter och angripa dessa. På så sätt skapades en lucka som bakomvarande anfallsförband skulle utnyttja och ”rinna” igenom motståndarens linjer. För att kunna göra detta och förhindra att fienden fick fram förstärkningar till den plats där kraftsamlingen skedde, utnyttjades högt tempo och vilseledning. Genom denna taktik minskades anfallsförbandens förluster, men risken för motanfall som kunde skära av delar av anfallsstyrkan fanns. Detta skulle förhindras genom att förbandscheferna stimulerades i att använda sig av uppdragstaktik och utnyttja uppkomna situationer under anfallet.¹⁸

Denna taktik utvecklades senare genom britterna Gen John Fredrik Charles Fuller och Sir Basil H Liddell Hart. Deras erfarenheter från första världskriget tillsammans med stridsvagnens införande och dess möjlighet till rörlighet och eldkraft skapade grunden för ett nytt tankesätt. Härvid skulle stridsvagnen skapa de hål eller luckor i fiendens försvar som bakomvarande förband sen skulle utnyttja för att komma in på djupet. De beskrev en rörlig

¹² *Nationalencyklopedin*, band 13 (Höganäs, Bra Böcker AB 1994), s 59.

¹³ Henrik Friman & Johan René: *Den operativa krigskonstens grunder* (Stockholm, FHS 2000), s 77.

¹⁴ *Doktrin för gemensamma operationer* (Stockholm, FM 2005), s 58.

¹⁵ Michael Claesson: ”Freie Operationen – ett tillskott till utvecklingen av manövertänkandet?” i Michael Claesson, Lars Ericsson & Peter A Mattsson (red): *Manövertänkande – Essäer kring teori och praktisk tillämpning* (Stockholm, FHS 2001), s 105.

¹⁶ Nils Marius Rekkedal: *Modern krigskonst. Militärmakt i förändring* (Stockholm, FHS 2004), s 384.

¹⁷ Lars Ericsson: ”Att finna de svaga punkterna” i Anders Cedergren och Peter A Mattsson (red): *Uppdragstaktik – en lednings filosofi i förändring*, (Stockholm, FHS 2003), s 105.

¹⁸ Lars Ericsson: ”Att finna de svaga punkterna”, s 111-112.

krigföring med stöd av den senaste teknologin, riktad mot motståndarens svagheter och stor vikt lades vid överraskning och att försätta denne i fysisk och psykisk obalans.¹⁹ De följdes under 1930-talet av främst tyska och sovjetiska militärteoretiker som utvecklade tankarna ytterligare. Då utrensningen inom den sovjetiska högsta militärledningen tog fart i mitten av decenniet, vilket innebar att några av de främsta nydanarna där sveptes bort, var det tyskarna och då främst Heinz Guderian som kom längst före andra världskriget. Det är främst tyska koncept från denna tid som ligger till grund för moderna doktriner och teorier inom området.²⁰

Kända militärteoretiker så som Robert Leonard med *The Art of Maneuver* och Richard Hooker i *Maneuver Warfare: An Anthology*, har i sina verk beskrivit vad vi i dag anser vara manöverkrigföring. I dag är det kanske främst William S Lind och hans vidareutveckling av teorierna som ligger till grund för hur vi i väst förhåller oss till detta sätt att tänka och föra krig. För honom var ett ständigt högt tempo i både tanke och handling ett sätt att skaffa sig ett övertag gentemot en motståndare och på så sätt tillslut undergräva hans förmåga till fortsatt strid. Hans utgångspunkt var Överste John Boyd och hans *OODA-loop*, (*Observe-upptäcka, Orient-behandla, Decide-fatta beslut, Act-handla*) som skapats efter dennes studier av luftstrider under Korea kriget och de amerikanska piloternas framgångsrika nedskjutningsstatistik. *OODA-loopen* beskriver en beslutscykel från upptäckt till verkan, alltså tiden mellan att ett mål eller en händelse identifieras till dess att ett beslut om eventuell insats fattas och insats görs. Linds tanke var att ju snabbare och bättre man tar sig igenom denna process ju större chans har man att hinna före en motståndare och dennes aktiviteter. Motståndarens handlande blir allt eftersom tiden går mer irrelevant och försenat, han pressas att övergå från initiativ och ett agerande till att parera våra insatser.²¹

2.1 Manövertänkande

Grunden för manövertänkande utgörs av indirekt metod och initiativ och detta skall möjliggöras genom uppdragstaktik. Det bärande är att motståndaren kan besegras utan att hans huvudstridskrafter behöver nedkämpas och att avgörandet skall komma till stånd genom att förlama dennes vilja till fortsatt kamp. Man vill försätta motståndaren i ett tillstånd som i det närmaste kan beskrivas som chock. Detta kan ske utan att nödvändigtvis förstöra motståndarens resurser vad avser krigsmateriel eller soldater, då den moraliska aspekten och själva drivkraften till fortsatt kamp kan var viktigare än den rent fysiska förmågan.²²

Genom att angripa förutsättningarna för en motståndares krigsföringsförmåga kan den reduceras eller omintetgöras. Krigföring i syfte att förstöra motståndarens stridskrafter och andra fysiska resurser är den mest traditionella metoden. Samtidigt kan krigföring som riktar sig mot motståndarens moral och vilja vara såväl mer effektiv som stridsekonomisk.²³

I den nyutkomna boken *Militärteorins grunder*, som är ett komplement till våra nya doktriner, redovisar författarna Jerker Widén och Jan Ångström dagens uppfattning om bl.a. manövertänkande. Där tar man stöd av flera olika forskare och teoretiker, en av dessa är amerikanen Edward N. Luttwak som i sin bok *Strategy* tar upp och diskuterar kring både

¹⁹ Krister Pallin & Markus Andersson: "Försvarmaktens insatsmetod-manövertänkande" i Kungliga Krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift (2:2001), s 35.

²⁰ Krister Pallin & Markus Andersson: "Försvarmaktens insatsmetod-manövertänkande", s 35.

²¹ William S. Lind: *Handbok Manöverkrigföring* i Arne Baudin & Nils Marius Rekkedal (red) (Stockholm, FHS 2004), s 14.

²² *Militärstrategisk doktrin*, s 81.

²³ *Militärstrategisk doktrin*, s 77.

manöverkrigföring och dess motpol utnötningskrigföring. Han förklarar manöverkrigföring som ett agerande relaterat till målets karaktär, dvs. i stället för att förgöra fienden rent fysiskt är målet att försätta honom ur stridbart skick, se tidigare förklaring ur *Militärstrategisk doktrin* och innebörden av systemchock. Luttwak kallar detta ”*systemic disruption*” och systemet som skall rubbas utgörs bl.a. av fiendens ledningsstruktur och sätt att föra krig. I stället för att söka motståndarens styrkepositioner försöker man att undvika dessa och matcha sin egen styrka mot dennes svagheter.²⁴

I utnötningskrigföring som är motsatsen till den manöverorienterade kulturen läggs vikten främst vid eldkraft. Utgångspunkt för manövertänkande är att fienden ska tvingas ge upp kampen p.g.a. att han utmanövreras. I praktiken bör detta ske genom att man sätter in lokalt överlägsna styrkor mot en punkt där fienden är t.ex. fysiskt eller psykologiskt svag.²⁵

Svensk tillämpning av manövertänkande ska präglas av flexibilitet och initiativ. Eftersom svensk militär förmåga även måste kunna användas reaktivt, erfordras hög flexibilitet att kunna återta det initiativ som en motståndare inledningsvis kan ha haft. Denna anpassbarhet måste prägla all verksamhet så att förutsättningarna för att ta initiativet medges. Flexibilitet innebär att militära insatser kan kraftsamlas till den arena och den mest avgörande effekten erhålls.²⁶

Man ser här även möjligheten att kombinera andra maktmedel, såsom politiska eller diplomatiska med militära, då så mycket mer än rena militära segrar kan nå fram till målet att förskjuta eller övervinna en tyngdpunkt. Motståndarens organisation, moral och övriga funktioner som håller honom samman kan vara föremål för vår kraftansträngning. Dessa kan i vissa fall vara viktigare än de rena stridskrafterna i sig, men bekämpning av motståndarens militära styrkor kommer trots allt även i fortsättningen ha en högst väsentlig betydelse.²⁷

2.2 Manöverkrigföring

Det praktiska genomförandet och nyttjande av militära styrkor i strid eller med andra ord effektuerandet av manöverteori och manövertänkande blir manöverkrigföring.²⁸ Det är ledning och insats av stridskrafter som syftar till att flexibelt och dynamiskt skaffa sig fördelaktiga positioner varifrån motståndaren kan nedkämpas eller förhindras att komma till verkan.²⁹ Det är på slagfältet eller i dess omgivning resultatet av de teorier man svurit sig till kommer att visa sig. Centralt för detta sätt att föra krig är att få ett relativt snabbt och i förhållandevis billigt militärt avgörande.³⁰

Eftersom manövern har ett egenvärde inom denna form av tänkande om krigföring, blir man mycket beroende av bra underrättelse. Man försöker att vara fiendefokuserad – inte fokusera på att ta och hålla terräng. Offensiven värderas följaktligen som den avgörande formen av krigföring inom manöverkrigföringen. Självklart accepteras att defensiva operationer kan genomföras, men det ses som en temporär åtgärd; en metod som ska användas medan man väntar på att rätt läge skapas för att kunna gå på offensiven. Detta leder till att säkerheten för egna trupper bäst tillvaratas när man är i stånd till att utveckla och därefter konsekvent

²⁴ Jerker Widén och Jan Ångström: *Militärteorins grunder* (Stockholm, FM), s 183-184.

²⁵ Nils Marius Rekkedal vid en föreläsning på FHS 2004-10-11 för ChP 04-06.

²⁶ *Doktrin för gemensamma operationer*, s 68.

²⁷ *Doktrin för gemensamma operationer*, s 67.

²⁸ *Doktrin för gemensamma operationer*, s 56.

²⁹ Henrik Friman & Johan René: *Den operativa krigskonstens grunder*, s 80.

³⁰ Nils Marius Rekkedal: *Modern krigskonst. Militärmakt i förändring*, s 361.

behåller överraskningsmomentet i förhållande till fienden. Fienden blir då reaktiv, utan förmåga att återta initiativet. Av samma orsak är det förväntat att ledare på alla nivåer ska visa ansvar och ta initiativet när chansen finns, detta gäller även förmågan och viljan att ta kalkylerade risker. Under operationen är det chefens ansvar att vägleda och inspirera sina trupper. Han ska också försäkra sig om att man utnyttjar de möjligheter som utvecklar sig genom att omdisponera resurser och fastställa vad som vid varje given tidpunkt ska vara kraftsamling eller kraftsamlingsriktning, (tyska: ”*Schwerpunkt*”), och att fokus mot motståndarens tyngdpunkt (modern engelska: ”*Center of Gravity*”) följs upp.³¹

Ytterligare ett drag för denna form av krigföring är att man inte ska lägga för stor vikt vid konsolidering av ställningarna eller lägen utan istället hela tiden försöka att hänsynslöst utnyttja de möjligheter man ser. Man önskar kunna hålla ett högsta möjliga tempo både under planering och genomförande av militära operationer. Man riskerar naturligtvis att det uppstår så kallade svaga punkter hos en själv men denna risk är acceptabel om man därigenom kan koncentrera en överlägsen styrka mot motståndarens tyngdpunkt/CoG och därigenom uppnå seger.³²

Begreppet ”kriget om tiden” är alltid centralt i manöverteori. Med detta menas att tid kan ses som en fördel som, om den förloras, övergår till fiendens sida. Tiden kan – om den är till fiendens fördel – bli den egna sidans motståndare; d.v.s. att man mister initiativet. Chefen för den fientliga styrkan hamnar då i en situation där han kan ta initiativet och eventuellt tvinga på sina villkor på sin motståndare. Det är på så sätt interaktionen mellan manöver, tid och beslutscykeln som definierar vad som blir tempot, och som följaktligen också bör karaktärisera denna form av krigföring.³³

2.3 Indikatorer på manövertänkande

Jag har redovisat, utifrån tidigare publicerade C-uppsatser, ett antal indikatorer på vad som utgör kärnan i manövertänkande. Här redogörs för vad dessa innebär var för sig, med en efterföljande diskussion vad som utgör en svensk modell för dess tillämpning. Efter det kommer jag att välja ett antal av dessa begrepp, med motiv, för att använda mig av dem under uppsatsens undersökande del.

2.3.1 Indirekt metod

Sir Basil Henry Liddell Hart var den som introducerade begreppet, den indirekta metoden i sin bok *Strategy – The Indirect Approach* från 1927, även om liknande metoder använts sen lång tid tillbaka.³⁴ Metoden går ut på att systematiskt och med så små medel som möjligt angripa motståndarens svaga punkter och inte hans huvudstyrka eller där han är som starkast.³⁵ Sålunda skall enligt Liddell Hart varje strategs mål vara att åstadkomma följande:

Hence his true aim is not so much to seek the battle as to seek a strategic situation so advantageous that if it not of itself produce the decision, its continuation by a battle is sure to achieve this.³⁶

³¹ Nils Marius Rekkedal vid en föreläsning på FHS 2004-10-11 för ChP 04-06.

³² Nils Marius Rekkedal vid en föreläsning på FHS 2004-10-11 för ChP 04-06.

³³ Nils Marius Rekkedal vid en föreläsning på FHS 2004-10-11 för ChP 04-06.

³⁴ Nils Marius Rekkedal: *Modern krigskonst. Militärmakt i förändring*, s 352.

³⁵ *Militärstrategisk doktrin*, s 82.

³⁶ B.H Liddell-Hart: *Strategy – The Indirect Approach* (London, Faber and Faber 1967), s 339.

Liddell Hart liknande detta vid vatten som rinner längs en bäckskåra och inte fastnar där det stöter på motstånd utan direkt söker ny väg där vattnet lättare kommer fram. Alla rännilar betar sig på samma sätt och slutligen har fördämningen brustit och en stor våg kan välla fram och svepa med sig all i sin väg. På detta vis kan man ur ett militärt perspektiv på liknande sätt få en förskjutning av styrkeförhållanden till vår fördel och som på sikt möjliggör ett angrepp på motståndarens tyngdpunkt eller att den successivt vittrar sönder:

If we watch a torrent bearing down on each successive bank or earthen dam in its path, we see that it first beats against the obstacle, feeling and testing it at all points. Eventually it finds a small crack at some point. Through this crack pour the first dribbles of water and rush straight on, the pent up water on each side is drawn towards the breach, it swirls through and around the flanks of the breach, wearing away the earth on each side, so widening the gap.³⁷

Mål och angreppspunkter kan vara det som är av vital betydelse för ett helt system och som om det angrips får detta att fela eller slutligen kollapsa. Det kan vara delar av underhållskedjan, exempelvis transportorganisationen, som förser ett specifikt vapensystem med ammunition och reservdelar eller en svagt försvarad flank som möjliggör inbrytning på djupet. Syftet är att bit för bit ta bort de viktiga delar som bygger upp en motståndares *Center of Gravity* eller tyngdpunkt så att den faller ihop eller blottas för en direkt och dödlig stöt. De platser eller punkter där man koncentrerar sin insats mot kallas avgörande punkter och kritiska sårbarheter. Jag kommer att beskriva dessa senare, då de hör samman under rubriken, kritiska sårbarheter. I den indirekta metoden ligger också begränsningar, dessa är bland annat svårigheten att fälla ett avgörande av längre varaktighet.³⁸

Platsen vi önskar kriga på måste hållas okänd. Hålls den okänd tvingas fienden förbereda sig överallt. Förbereder han sig överallt får vi en utspridd fiende. [...] Förbereder han sig överallt är han svag överallt. Den utspridda är den som tvingas förbereda sig. Den samlade är den som tvingar den andre att förbereda sig.³⁹

Mottsatsen till indirekt metod är direkt metod, där man vill få till ett avgörande genom att angripa motståndarens styrkor och gå direkt mot hans tyngdpunkt. Man undviker inte hans styrkor, utan utmanar dem.⁴⁰ Om jag vid användandet av den indirekta metoden angrep motståndarens underhållskedja i syfte att på sikt få hans stridsvagnssystem att bryta samma, anfaller jag vid nyttjandet av den direkta metoden där han är som starkast, med andra ord stridsvagn mot stridsvagn i syfte att krossa hans starkaste vapensystem och på så sätt komma åt *Center of Gravity*. Den indirekta och direkta metoden beskriver de principiella idéerna för hur ett specifikt mål skall uppnås, detta kan innebära att indirekt metod på operativ nivå tillämpas genom direkt metod på lägre nivåer.⁴¹ Dock så är budskapet vad avser manövertänkande att den indirekta metoden skall användas och utnyttjas där så är möjligt.⁴²

³⁷ Alex Danchev: "The meaning of manoeuvre – Liddell Hart and the manoeuvre", författaren citerar ett anförande av Liddell-Hart hållet vid RUSI 3 nov 1920 (RUSI Journal Dec 1998), s. 33-34.

³⁸ Marco Smedberg: *Om stridens grunder* (Stockholm, Page One Publishing AB 1994), s 59.

³⁹ Sun Zi: *Krigskonst* (Stockholm, FHS 1999), s 63.

⁴⁰ *Doktrin för gemensamma operationer*, s 59.

⁴¹ *Doktrin för gemensamma operationer*, s 79.

⁴² *Militärstrategisk doktrin*, s 84.

2.3.2 Uppdragstaktik- decentraliserad ledning

Grunden till uppdragstaktik som begrepp går att finna i den tyska lednings och ordregivningsfilosofi som kallas *Auftragstaktik*. Ursprunget till namnet är oklart men det användes första gången under mellankrigstiden, det blev dock allmänt känt först efter andra världskriget.⁴³ Dock kan grunderna i uppdragstaktiken hittas betydligt tidigare, nämligen i Preussen under tidigare delen av 1800-talet. Efter den forna stormaktens förkrossande nederlag i Napoleonkrigen med dubbelslaget vid Jena och Auerstedt 1806 samt Friedland 1807 sökte man en nydaning av sin egen krigskonst. Det var nya tider som krävde en militärreform för att möta den nya tidens motståndare och dennes taktiska uppträdande på slagfältet. Denna militärreform och nytänkande skapar under denna period i Preussen och senare det enade Tyskland, grunden för det vi i dag kallar uppdragstaktik.⁴⁴

Då tyskarna införde infiltrationstaktiken i slutet på VK 1 lades ett ökat ansvar på de yngre officerarna längst ned i organisationen. Detta var den tyska officersutbildningen vuxen. Sedan reformen av den preussiska armén efter nederlaget mot Napoleon 1806 hade utbildningen strävat mot att fostra initiativrika officerare och soldater. Utan att fenomenet hade något namn var uppdragstaktiken redan uppfunnen. Den vilade på fyra hörnstenar: 1) professionalism, 2) självständighet, 3) chefer måste acceptera att underlydande agerar annorlunda än vad de själva skulle gjort-så länge uppgiften löses måste chefer undvika att lägga sig i för att inte hämma underlydandes vilja att ta initiativ, 4) arméns klimat.⁴⁵

Försvarsmaktens ledningsmetod är uppdragstaktik, där ställer chefer uppgifter, tilldelar resurser och handlingsregler, men lämnar så mycket som möjligt av genomförandet till sina underlydande chefer. Samordningen säkerställs genom att chefens vilja klart framgår samt att syftet och innebörden med uppgiften är klar. Uppdragstaktikens ledningsfilosofi präglas av initiativkraft, självständigt beslutsfattande och individuellt ansvarstagande. Den kräver även en stor portion av ömsesidigt förtroende mellan chefer på olika nivåer och en hög utbildningsståndpunkt samt god disciplin.⁴⁶

Uppdragstaktik och decentraliserad ledning kan innebära att underlydande chefer väljer att inte fullfölja en given order som tappat sin aktualitet. Detta kan bero på att en helt ny situation uppstått som påverkar den tidigare givna ordern och det gäller att handla snabbt, det innebär inte att den underlydande chefen struntar i att lösa sin uppgift. Det nya agerandet måste ligga inom ramen för att uppnå syftet med den första ordern. Uppdragstaktiken som ledningsfilosofi innehåller inslag av både ledning genom kommando och uppdrag.⁴⁷

Uppdragstaktik innebär att uppgifterna inte alltid löses på samma sätt, utan det är upp till den som är satt att vara chef att efter eget huvud hitta vägen till målet. Den som utför ett uppdrag har ansvaret för att så snabbt som möjligt lösa uppkomna problem, även de som högre chef inte kunnat förutse. För att manövertänkandet skall kunna utnyttjas till fullo är det viktigt att uppdragstaktiken tillämpas konsekvent.⁴⁸

⁴³ Nils Marius Rekkedal: *Modern krigskonst. Militärmakt i förändring*, s 111.

⁴⁴ Peter Mattsson: "Upplysning, romantik och *Auftragstaktik*" i Anders Cedergren och Peter M Mattsson (red): *Uppdragstaktik – En ledningsfilosofi i förändring* (Stockholm, FHS 2003), s 19-21.

⁴⁵ Marco Smedberg: *Om stridens grunder*, s 231.

⁴⁶ *Militärstrategisk doktrin*, s 90.

⁴⁷ *Doktrin för gemensamma operationer*, s 71.

⁴⁸ *Militärstrategisk doktrin*, s 91.

Uppdragstaktiken baseras alltså på:

- En atmosfär som stimulerar viljan att ta initiativ och ansvar
- Ömsesidigt förtroende mellan chefer och övrig personal
- Självständigt och handlingskraftiga individer med gott självförtroende
- Hög utbildningsnivå och väl samövade förband
- Uppgiftsdisciplin⁴⁹

Uppdragstaktik bedrivs i huvudsak genom att:

- Ledningen decentraliseras och att staberna hålls så små som möjligt
- Chefen ser till att hans underlydande förstår hans avsikter, sina uppdrag och det strategiska, operativa och taktiska sammanhangen
- Underlydande får klart för sig vilken effekt deras insats förväntas få, samt varför detta är nödvändigt
- Underlydande tilldelas erforderliga resurser för att kunna genomföra insatsen
- Chefen maximerar underlydandes handlingsutrymme
- Underlydande ges möjlighet att avgöra på vilket sätt deras uppdrag ska genomföras
- Chefen kontinuerligt följer upp genomförandet⁵⁰

2.3.3 Kritiska sårbarheter

När man skall redogöra för begreppet kritiska sårbarheter måste man även ha med avgörande punkter då dessa är intimt förknippade med varandra. Avgörande punkter är de byggstenar eller stöttor som bär upp och skyddar en tyngdpunkt och om de angrips kan få denna att successivt förskjutas och tillslut bryta samman. Detta tillvägagångssätt att komma åt motståndarens tyngdpunkt överensstämmer med den indirekta metoden. Avgörande punkter finns på alla nivåer och inom alla funktioner, en avgörande punkt på operativ nivå kan vara en tyngdpunkt på taktiskt nivå. Exempel på avgörande punkter kan som beskrivits ovan, vara transportorganisationen som förser stridsvagnsförbandet med ammunition och drivmedel men även tillgången till folkligt stöd och en stark hemmaopinion.⁵¹

För den som tillämpar manövertänkande räcker det inte med att identifiera avgörande punkter. Kraftsamling skall ske vid de avgörande punkterna där också möjligheterna att uppnå ett avgörande är goda. Punkter där avgörande kan nås till vår fördel och där motståndaren är svag eller inte förväntar sig ett angrepp kallas kritiska sårbarheter. Nyckeln till framgång är att med samordnade insatser på alla nivåer söka nå avgörande genom att utnyttja dessa kritiska sårbarheter.⁵²

Kritiska sårbarheter är alltså en del av de avgörande punkterna som återfinns hos både motståndaren och oss själva. Om de påverkas genom exempelvis ett framgångsrikt angrepp kan detta få kritiska följder och effekter på envars krigsföringsförmåga. Dessa kan tas fram och identifieras i en planeringsfas för att användas för målprioritering i underrättelse- och bekämpningsplan.⁵³ Men man måste även förstå att det kan var svårt att på förhand identifiera dessa kritiska sårbarheter då dessa oftast uppstår vid en sammanstöt mellan två motståndare eller som en följd av de friktioner som uppstår efter hand.⁵⁴ Det är när dessa tillfällen uppstår

⁴⁹ Doktrin för gemensamma operationer, s 72.

⁵⁰ Doktrin för gemensamma operationer, s 72.

⁵¹ Militärstrategisk doktrin, s 78-79.

⁵² Militärstrategisk doktrin, s 85.

⁵³ Doktrin för markoperationer (Stockholm, FM 2005), s 59.

⁵⁴ Doktrin för gemensamma operationer, s 65.

som vi måste vara alerta och snabbt sätta in resurser för att ta åt oss initiativet eller möjliggöra en seger på sikt. Slutsatsen är att dessa sårbarheter har mycket stor betydelse för bägge sidor i en konflikt.

Vid staber på högre nivå börjar Sverige nu använda NATO:s planeringsverktyg *Guidelines for Operational Planning (GOP)*. I *GOP:en* förekommer även uttryck som *CC (Critical capabilities, kritiska förmågor)*, *CR (Critical requirements, kritiska behov)* och *CV (Critical vulnerabilities, kritiska sårbarheter)*. Dessa är framtagna av den amerikanske doktorn Joe Strange och som med detta skapade en systematisk metod, att med utgångspunkt ur *CoG* härleda militära uppgifter⁵⁵. Det går ut på att man först identifierar fiendens *CoG*, därefter tar man fram de *CC* som den utgörs av, det kan vara förmåga att "slå" eller "sänka" något. Därefter skall man hitta de *CR*, eller de behov fienden behöver för att uppnå dessa *CC*, det kan då vara "lokal överlägsenhet" eller "sea denial". Slutligen tar man fram *CV* vilka är mer konkreta svaga punkter som kan formuleras till högprioriterade mål, t.ex. radarstationer eller avskjutningsramper för raketer mm.

Inom operationskonsten är det viktigt att inte bara fastställa tyngdpunkterna eller fiendens kraftcentrum, utan också de kritiska sårbarheter som är sammankopplade med dem. Tanken är att koncentrera de egna styrkorna för att genom överläge utnyttja dessa svagheter hos fienden, tvinga honom till ett avgörande och därigenom möjliggöra framgång.⁵⁶

2.3.4 Initiativet, överraskning och vilseledning

Då förutsättningarna hela tiden förändras och en plan oftast inte överlever första kontakten med verkligheten är det ytterst viktigt att vi inte slår oss till ro och håller fast vid det gamla. Vi måste hela tiden vara beredda på att anpassa oss efter den händelseutveckling som sker i en väpnad konflikt eller dess omgivningar, utan att vi för den delen parerar. För att kunna åstadkomma detta måste vi ständigt uppdatera och upprätthålla en korrekt lägesuppfattning, varvid en kontinuerlig stridsrapportering och underrättelseförmåga är av största vikt. Om vi inte vågar förändra våra planer eller vårt sätt att tänka blir vi snart förutsägbara och tappar initiativet. Hur vi gör detta är olika från gång till gång men underlättas av flexibla och handlingskraftiga chefer som är steget före i tanken och vågar fatta beslut. Dessa beslut kan ha inslag av överraskning och vilseledning i syfte att skapa en ständig oro hos motståndaren som därmed måste låsa upp och kraftsplittra sina styrkor på många platser. Om vi har initiativet genomförs operationerna på våra villkor efter våra förutsättningar och mot våra mål:

Manövertänkande förutsätter mer än enstaka initiativ. Vad som eftersträvas är ständiga initiativ från vår sida så att motståndaren sällan eller aldrig får chansen att utnyttja sin styrka. Genom att vi på samtliga nivåer tar initiativ och riktar samordnade insatser mot kritiska sårbarheter riskerar motståndaren nederlag. Detta förutsätter en atmosfär som stimulerar viljan att ta initiativ och minimerar omständigheterna som begränsar eller hämmar individuellt agerande.⁵⁷

Ett viktigt inslag i att behålla eller återta initiativet är utnyttjandet av överraskning och vilseledning. Överraskning ökar förutsättningar att nå våra mål och möjliggör att vi med

---

⁵⁵ Överste James K. Greer: "Operationskonst för Objective Force" i Nils Marius Rekkedal (red), *Operationskonst Essäer om operativt tänkande och operationskonst* (Stockholm, FHS 2004), s 97.

⁵⁶ Jerker Widén & Jan Ångström: *Militärteorins grunder*, s 96.

⁵⁷ *Militärstrategisk doktrin*, s 86.

relativt små resurser kan uppnå lokal överlägsenhet. Genom överraskning får motståndaren problem att anpassa sig till det aktuella läget samt svårigheter att få fram förstärkningar i rätt tid och till rätt plats. Överraskning kan uppnås genom att vi håller ett högt stridstempo, vilseleder motståndaren och uppträder oväntat till tid, rum eller sätt.⁵⁸

Den viktigaste förutsättningen för att kunna överraska är att hemlighålla egna avsikter, att dölja egna styrkor och att handla med djärvhet och fantasi.⁵⁹

Vilseledning är ett planerat agerande i syfte att försvåra för motståndaren att fatta rätta beslut och få honom att disponera sina resurser för sent eller på ett felaktigt sätt. Detta kan åstadkommas genom att vi på olika sätt lurar hans ledning och sensorer med skenmål och skenåtgärder. Vilseledning syftar främst till att undgå upptäckt, öka våra möjligheter till överlevnad och att behålla ett högt stridsvärde. Vi vill få motståndaren att avslöja sig genom att verka, tära på sina resurser och sänka sitt stridsvärde.⁶⁰

2.3.5 Tempo

När man talar om tempo eller högt tempo gör man det oftast med innebörden att snabbt förflytta sig eller manövrera över stora ytor på så kort tid som möjligt. Då vi talar om manövertänkande och manöverkrigföring är tempo inte bara att snabbt röra sig på stridsfältet utan även att snabbare än motståndaren ta sig igenom varje beslutscykel eller OODA-loopen. Om den ena sidan i en konflikt hela tiden kan ta sig igenom denna cykel snabbare erhålls ett stort övertag. När den långsammare parten gör något är det redan för sent och inte anpassat till det aktuella läget. För varje beslutscykel riskerar den långsammare att komma längre och längre efter, vilket innebär att slutligen blir allt utan effekt.⁶¹ Dagens moderna materiel möjliggör att både hålla ett högt tempo under framryckning som att snabbare upptäcka mål och fatta beslut om insats. Problemet är att kunna bearbeta all den information som finns tillgänglig och hålla den på en hanterbar nivå.

Tempo är ett viktigt element i manöverkrigföringen och den fysiska hastigheten hos en militär enhet är bara en komponent i det som beskrivs som ”tempo”. Andra viktiga faktorer för att bestämma det operativa stridsvärdet eller förmåga på en enhet är hur snabbt det militära högkvarteret kan värdera uppdragen, fatta beslut och omvandla order till praktiskt handlande.⁶²

2.3.6 Kombinerade vapen

För att uppnå största möjliga synergieffekt är bruket av flera system i ett gemensamt samordnat agerande alltid större än summan av vart och ett enskilt. Detta kunde konstateras redan under historisk tid då man började anfalla med infanteri och kavalleri tillsammans. Napoleon Bonaparte var inte bara en mästare att utnyttja infanteri och kavalleri utan också artilleri, dessa tre vapenslag tillsammans användes under början på 1800-talet med stor framgång. Artilleriet samlades ofta i ett ”*grande batterie*” för att skjuta en bräsck i fiendens led, kavalleriet utnyttjades sen till att anfalla fiendens uppluckrade infanteri och eget infanteri fullföljde på djupet.⁶³

⁵⁸ Doktrin för markoperationer, s 38.

⁵⁹ Marco Smedberg: *Om stridens grunder*, s 186.

⁶⁰ Marco Smedberg: *Om stridens grunder*, s 38-39.

⁶¹ William S. Lind: *Handbok Manöverkrigföring*, s 14.

⁶² Jerker Widén & Jan Ångström: *Militärteorins grunder*, s 193.

⁶³ Marco Smedberg: *Om stridens grunder*, s 63.

Utvecklingen har sen dess gått framåt och i dag verkar exempelvis infanteri i form av pansarskytteförband tätt tillsammans med stridsvagnsavdelningar. Båda är ömsesidigt beroende av varandra, pansarskytteförband som hjälper till att hitta mål och tar bort de hot som utgörs av exempelvis pansarvärnsrobotar samt stridsvagnsförband som bekämpar andra stridsvagnar och öppnar väg genom hårt försvarade partier. Tillkomsten av flyget och dess möjligheter att stödja striden genom exempelvis ”close air support” (CAS) skapar ytterligare en dimension till den gemensamma striden. Genom den mix av förmågor som var och en besitter kan varje enskild styrka överlappa den andres svagheter och synergieffekter uppnås.

Tanken med kombinerade vapen kan man finna hos pansarbrigaderna, där man i och med Pansarbrigad 63 (PB 63) organiserade brigaden med tre pansarbataljoner som i sin tur bestod av två stridsvagnskompanier och två pansarskyttekompanier. Att man i en och samma bataljon organiserade sig med båda typerna av sådana system, var Sverige vid denna tid relativt ensamt om och får anses som framsynt. Ytterligare fördelar med denna organisation var bl.a. införandet av 10,5 cm bataljonsartilleri med längre skottvidd än granatkastare och tillförsel av ny förbindelsemateriel i form av broläggare.⁶⁴ Att Sverige valde denna modell torde vara de goda erfarenheter som den tyska krigsmakten hade av detta, om en i tillfälligt sammansatta så kallade ”kampfgruppen”. En utveckling på senare tid i en internationell kontext och på operativ nivå skulle kunna vara de tankar man hade i samband med upprättandet av CJTF-konceptet (*Combined Joint Task Force*) och den gemensamma operationen.

2.3.7 Kraftsamling

Kraftsamling kan ske till en speciell geografisk punkt på kartan eller till ett område av en fiendens gruppering (rum). Hit koncentreras huvuddelen av mitt förbands resurser i syfte att få ett avgörande eller genombrott. Det kan vara huvuddelen av min armé eller ett visst vapensystem och oftast är det uppknutet till ett speciellt klockslag (tid). Det som jag vill koncentrera till denna plats och klockslag är främst en förödande eldkraft som vida överstiger motståndaren. Detta är den klassiska förklaringen, som överensstämmer med utnötningskrigföringens teorier, då man genom kraftsamling av egna resurser söker tillintetgöra motståndarens huvudstyrka.⁶⁵

Syftet med kraftsamling i en mer modern tappning och som det uttrycks i våra nya doktriner är att samla resurser för att uppnå önskad effekt. Dessa resurser kan vara förband av olika kategori och effekten av olika system samlade till ett område, tid eller typ av mål. Kraftsamling ska kunna ske snabbt och inte bibehållas längre än vad som krävs för att uppnå avsett syfte. Kraftsamling av framförallt bekämpningsresurser eftersträvas där man söker ett avgörande.⁶⁶

Inom manöverteorin är begreppet även mycket viktigt för en relativt liten och numerärt underlägsen styrka, då man genom kraftsamling av resurser till tid och rum, kan skapa lokal överlägsenhet inom ett begränsat område och därvid besegra en större och totalt sett överlägsen fiende. Denna uppfattning härrör sig främst från den amerikanske militärteoretikern William S. Lind, som inom ramen för manöverkrigföring beskriver det så.

---

⁶⁴ Per Ahlin: ”Utveckling av stridsteknik och organisation” i Bo Kjellander (red): *Pansartrupperna 1942-1992* (Skövde, Arméns Pansarcentrum 1992), s 93.

⁶⁵ Marco Smedberg: *Om stridens grunder*, s 57.

⁶⁶ *Doktrin för markoperationer*, s 37-38.

Han förklarar kraftsamling som ett av tre filter och limmet som håller samman begreppet manöverkrigföring och att kraftsamling inte bara är huvudanfallet, även om det ofta genomförs där. Den utgör även ett idémässigt fokus inte bara ett fysiskt.⁶⁷

Omedelbart efter det att syftet med kraftsamlingen uppnåtts kan det vara nödvändigt att sprida ut de egna styrkorna igen för att undgå fientliga motåtgärder. Detta får allt större betydelse då moderna vapensystem får längre räckvidd och blir effektivare. Att exakt veta när och fatta beslut om att kraftsamla respektive sprida sina resurser kräver kunskap om och känsla för tidsförhållanden.⁶⁸

2.3.8 Risktagning

Kraftsamling innebär att en chef måste ta risker i andra riktningar.⁶⁹ Bakom ett sådant risktagande ligger en noggrann bedömning och avvägning av insatserna samt vilka följder ett sådant beslut kan få. En sådan risk benämns som en kalkylerad risk och innebär att man medvetet nedprioriterar annan verksamhet som annars skulle fullföljas, då effekten av den tagna risken kan bli dramatisk för stridens utgång. För att kunna ta en kalkylerad risk krävs av den beslutande chefen goda kunskaper om egna och motståndarens förmågor.

2.4 Diskussion och val av indikatorer

Jag har redovisat och förklarat de olika indikatorer eller principer för manövertänkande som tidigare C-uppsatser använt sig av. Nu kommer jag att välja ett antal av dessa med motiv för att senare kunna gå vidare i min undersökande del. De indikatorer på manövertänkande jag har valt att använda mig av och som kommer att ligga som grund för mitt slutliga ställningstagande är:

- Decentraliserad beslutsfattning med nyttjande av uppdragstaktik.
- Med hjälp av den indirekta metoden undvika motståndarens styrka och hitta hans svagheter.
- Genom vilseledning och överraskning göra det oväntade och på så sätt behålla initiativet över händelse utvecklingen.
- Bruket av kombinerade vapen som skapar synergieffekter, att med små medel nå stora framgångar.

Jag är medveten om att flera av begreppen så som vi dag känner dem inte användes under den tidigare delen av den tidsperiod som min undersökning omfattar. Exempel på det kan vara att uppdragstaktik kan benämnas som ”att handla i chefens anda” och att kombinerade vapen kan förklaras med uttryck som ”allsidigt sammansatta förband” eller ”tillfällig stridsindelning”. Indirekt metod kan beskrivas som ”strid på djupet av fienden gruppering”. Jag kommer under denna uppsats att ta mig friheten att göra liknade kopplingar när dessa eventuellt uppstår.

De indikatorer jag har valt att gå vidare med, överensstämmer till del med dem som tidigare nämnda författare av C-uppsats valde. Att använda sig av dessa indikatorer i detta sammanhang har visat sig fungera mycket väl. Jag har dock försökt att motivera mina val annorlunda i syfte att på ett bättre sätt anpassa dem till min undersökning.

---

⁶⁷ William S. Lind: *Handbok Manöverkrigföring*, s 25.

⁶⁸ Marco Smedberg: *Om stridens grunder*, s 162.

⁶⁹ *Doktrin för markoperationer*, s 38.

Valet av uppdragstaktik som en av mina indikatorer kommer ifrån att denna ledningsfilosofi utgör en av grundpelarna i manövertänkande. Detta framgår även av de doktriner som jag utgått ifrån, speciellt Militärstrategisk doktrin där den lyfts fram som en viktig del av den svenska uppfattningen avseende manövertänkande och val av ledningsmetod.

Den indirekta metoden utgör motsatsen till den direkta metoden som i sin tur utgör en stor del av utnötningskrigföring. I mina ögon står dessa två sätt att föra krig, manöverkrig och utnötningskrig, i motsatsförhållande till varandra, även om utnötningskrigföring kan ha inslag av manövertänkande och viceversa. Då detta motsatsförhållande är ett sätt att utgå ifrån samtidigt som valet av metod till stor del beror på vilket sätt man bäst vill utnyttja sina resurser är den indirekta metoden ett bra instrument för att mäta förekomsten av manövertänkande. Dessutom är den indirekta metoden, liksom uppdragstaktik en viktig faktor i manövertänkandet, något som även betonas i våra doktriner.

Med uppdragstaktiken och det förtroende vi där har för våra chefer får vi även lösningar som är oförutsägbara och annorlunda. Detta innebär att vårt handlande ej är förutsägbart eller följer färdiga mallar. Många av de beslut vi tar kommer förhoppningsvis som en överraskning för motståndaren och han tvingas till motåtgärder på våra villkor. Genom att göra det oväntade och dessutom dölja det genom vilseledning eller skenåtgärder kan vi få motståndaren att splittra sina styrkor eller fokusera på fel saker. Eftersom uppdragstaktiken förutsätter ett självständigt agerande av våra chefer med stora inslag av överraskning och vilseledning är dessa två principer enligt mitt sätt att se det av avgörande betydelse.

I valet av kombinerade vapen ligger möjligheten att med små medel och knappa insatser nå större målsättningar än vad som först verkat troligt. Detta lyfts fram i litteraturen som en viktig del av manövertänkande och ett effektivt sätt att hushålla med resurserna. Om man i denna syntes som olika system tillsammans uppnår lyckas åstadkomma denna effekt kan det enligt min mening få avgörande betydelse för detta sätt att genomföra operationer. Då mitt fokus vid studerande av truppslagreglementen ligger hos brigaden och dess organisation med allsidigt sammansatta delar motiverar även det valet av kombinerade vapen som en användbar indikator.

Man kan självklart hitta motiv till att även andra indikatorer kan användas för denna undersökning, men för att göra det hanterbart har jag valt att endast nyttja dessa och anser att de mycket starkt bidrar till att formalisera vad manövertänkande är. Jag bedömer att dessa indikatorer starkt bidrar till att hålla uppe tempot i en operation och en viktig del av manövertänkandet är ju tidens betydelse samt att komma innanför en motståndares så kallade beslutscykel.

Då rörelsen eller manöverförmågan är central i manövertänkande och är den förmåga som skall bidra till och möjliggöra att elden kan brukas, kommer jag även att leta efter fakta där rörelsen anses viktig. I de fall där rörelsen lyfts fram som en förutsättning och graden av rörlighet anses vara betydelsefull för lösandet av uppgiften kommer jag att beröra detta under rubriken "andra observationer".

I syfte att kunna påvisa motsatser eller brott i kontinuitet avseende manövertänkande i den litteratur jag studerar avser jag även att nyttja mig av andra ”indikatorer” eller ”korrektiv”. Dessa kan anses vara något som beskriver något annat, exempelvis utnötningskrigföring. De hjälper till att svara på min andra fråga d.v.s. i vilken mån det finns spår av ett tänkande som är direkt oförenligt med manövertänkande under efterkrigstiden. Dessa ”indikatorer” är:

- Förekomsten av ren detaljstyrning eller centralstyrning, där lite utrymme lämnas för de underställda cheferna att agera efter eget huvud, motsats till uppdragstaktik.
- Strävan efter att nyttja en direkt metod i lösande av uppgifter och att alltid möta motståndaren där han är som starkast, motsats till den indirekta metoden.
- Stereotyp handlande eller förutsägbart agerande, motsats till överraskning och vilseledning.
- Renodlade förband där man inte tar tillvara på den synergieffekt olika förbandsenheter och vapensystem skapar tillsammans, motsats till kombinerade vapen.
- Ett handlande där förmågan till ett rörligt uppträdande är utbytt mot ett statiskt uppträdande och befästningar.

Jag förväntar mig inte att finna något fall där man helt och hållet kan avsäga den ena eller andra sidan, utan i all militär verksamhet kan man hitta spår av flera sätt att uppträda, men en del kan vara betydligt mer tongivande och det är vad jag skall försöka hitta. Exempelvis kan ett system som agerar i uppdragstaktikens anda ha inslag av detaljstyrning då chefen så bedömer det nödvändigt.

3 Manövertänkande under 1950-talet

Under 1950-talet utvecklades det kalla kriget i och med supermakternas (USA och Sovjetunionen) allt större misstro mot varandra och den vapenkapplöpning detta skapade. Vid denna tid hade bägge sidor tillgång till kärnvapen med en helt förödande sprängkraft och bägge parter tillhörde varsin militärallians, NATO och WP. I och med USA:s initiala överlägsenhet på kärnvapenområdet bedömde östblocket tidigt att dess chans att vinna en konflikt i Europa låg i att avgöra snabbt och ta Västeuropa som ”gisslan”. Detta innebar att väst inklusive Sverige i huvudsak uppfattade den sovjetiska doktrinen som offensiv, både i dess utformning och genom en stark sovjetisk tro på militär styrka.⁷⁰

Det Försvarsbeslut som togs 1948 styrde huvuddelen av Försvarsmaktens verksamhet under detta decennium, nästa togs först 1958. Beslutet innebar att Försvarsmakten till stor del behöll sin efter andra världskrigets upprustning höga nivå. Resursmässigt betydde detta en tyngdpunktsförskjutning från Marinen till Flygvapnet och även till viss del Armén. Den viktigaste konsekvensen på sikt var riktlinjer om att flottan skulle inriktas mot snabbare och mer lättrorliga sjöstridskrafter där jagare skulle vara den största fartygstypen. Flygvapnet påbörjade dels en förskjutning från bomb- och spaningsförband till jaktförband och dels en övergång från propeller till jetplan.⁷¹ Militärutgifterna i Sverige under mitten av 50-talet uppgick till ca 2,2 miljarder kronor vilket innebär ca 20 miljarder i 1992 års priser eller över 4 % av BNP (1992 var det ca 3 %).⁷² Sen 1947 hade försvarsutgifterna tredubblats och upptog vid detta tillfälle mer än hälften av statens direkta skatteinkomster.⁷³

I mitten av 1950-talet var Försvarsmakten organiserad i Armén, Marinen (med Kustartilleriet) och Flygvapnet som självständiga vapengrenar. Flygvapnet bestod av 33 jakt-, 12 attack- och 5 spaningsdivisioner och Marinen kunde mönstra 18 jagare/fregatter 15 ytstridsfartyg (torped-, robot- och patrullbåtar samt kustkorvetter) samt 24 ubåtar.⁷⁴ Även om utgifterna är osäkra, på grund av den tidens sekretess, kunde Sverige mobilisera ca 1 miljon man att ingå i de väpnade styrkorna och försvaret av vårt land.⁷⁵

3.1 Arméns utformning under 1950-talet

Den nya krigsorganisationen som fastställs 1949 består av en ny organisationstyp, nämligen brigadstrukturen. Totalt omfattar den 30 Infanteribrigader, en Gotlandsbrigad och sex Pansarbrigader, sammanlagt 37 högre förband av brigadkaraktär. De tio fördelningarna som fanns tidigare uppfattades som otympliga och omorganiserades till infanteribrigader, med principen ett infanteriregemente som kärna för varje brigad.⁷⁶ Till varje brigad knöts så luftvärns-, ingenjör och underhållsförband i syfte att kunna genomföra självständiga anfall vid exempelvis ett kuppanfall.

---

⁷⁰ Krister Pallin: *Sveriges militära satsningar: en översikt av och med förklaringar till perioden efter 1945* (Stockholm, FOA 1998), s 77-78.

⁷¹ Krister Pallin: *Sveriges militära satsningar: en översikt av och med förklaringar till perioden efter 1945*, s 34.

⁷² Krister Pallin: *Sveriges militära satsningar: en översikt av och med förklaringar till perioden efter 1945*, s 61.

⁷³ Hilding Hagberg: *ÖB-planen och neutraliteten* (Stockholm, Arbetarkulturs förlag 1955), s 5.

⁷⁴ Krister Pallin: *Sveriges militära satsningar: en översikt av och med förklaringar till perioden efter 1945*, s 34.

⁷⁵ Utgifterna är svåra att få bekräftade i litteraturen, dock har kontroll med Professor Kent Zetterberg vid FHS gjorts 2006-05-29 och enligt hans bedömning får siffran 1 miljon man anses vara rimlig.

⁷⁶ Kent Zetterberg: “Efterkrigstiden 1945-1994” i Lennart Rönnberg (red): *Arméns ledning, från vasatid till nutid* (Stockholm, Probus 1995), s 138.

På grund av den en så länge bristande tillgången på artilleri ansåg man det ej tillrådligt att redan nu fördela divisionernas resurser på brigaderna, utan denna tillfördes från fall till fall.⁷⁷ Först på 80-talet i och med IB 77, kom artilleriet att ingå i brigadstrukturen hos infanteriet och då i form av en haubitsbataljon med 15,5 cm haubits 77.⁷⁸ Notera dock att hos pansarbrigaderna fanns redan 10,5 cm haubits i organisationen PBrig 43 och 15 cm haubits i PBrig 58 samt 15,5 cm haubits (*fransyska*) i PBrig 63.⁷⁹

3.2 Indikationer som talar för Manövertänkande i litteraturen

Jag kommer här att redovisa de indikatorer på manövertänkande jag hittat i den litteratur jag studerat och som representerar denna period, dessa utgörs allt ifrån Försvarsbeslut 48 till ett antal reglementen både generella och truppslagsanknutna samt soldatanvisningar. Jag utgår ifrån de av mig valda indikatorerna samt redovisning sker en efter en och koppling görs till den litteratur som används.

3.2.1 Uppdragstaktik

I det generella reglementet för Arméns förband, AR 2, kan man på ett par ställen hitta det vi i dag kan härleda till uppdragstaktik eller att handla i dess anda. Det är både ur ett högre chefs och förbands perspektiv och ger uttryck för att stimulera initiativ och framåtanda. Jag väljer här att citera den del som härleds till chefen och hur order och uppgift skall hanteras och utföras:

Uppgift bör ställas så, att initiativförmåga och handlingskraft komma till sin rätt. Underlydande böra ges så stor frihet vid uppgiftens lösande, som är möjligt med hänsyn till läge, planmässig användning av tillgängliga medel och vederbörandes kvalifikationer.⁸⁰

Fortsätter man och läser truppslagsreglementen, eller anvisningar som de hette till en början, är det inte svårt att hitta liknande beskrivningar som förstärker användandet eller bruket av en aktivitet som kan likställas med uppdragstaktik. Detta kan man hitta starka inslag ifrån främst pansarreglementen, men även, om än i mindre omfattning, i infanterireglementen. I *Anvisning för pansarinfanteri och stridsvagnsförband*, från 1956, förstärks bilden av chefen som inom ramen för ett högre beslut handlar på eget initiativ, enligt följande: ”Yppar sig ett tillfälle till framgång skall förband, som tagit sitt anfällsmål, även om ny uppgift icke erhållits, utan dröjsmål fortsätta framryckningen om detta överensstämmer med närmaste högre chefs avsikt”.⁸¹

Ytterligare konstaterande kan göras då samma anvisning beskriver en understödsuppgift, alltså inte en direkt anfallsuppgift, för stridsvagnsförbanden som ett komplement till artilleri och granatkastare. Förbandet som understöds av både direkt och indirekt eld är pansarskyttekompani inom ramen för en storma och ta uppgift och det uttrycks på följande sätt: ”Så snart verksamheten understöd icke längre kan lämnas från innehavda eldställningar, skola stridsvagnsförbanden och övriga understödsförband, om ej annat anbefallts, utan särskild order snabbt omgruppera framåt”.⁸²

⁷⁷ Kent Zetterberg: “Efterkrigstiden 1945-1994”, s 157.

⁷⁸ Bertil Nelsson: *Från Brunkeberg till Nordanvind-500 år med svenskt infanteri* (Stockholm, Probus 1993), s 188.

⁷⁹ Per Ahlin: “Utveckling av stridsteknik och organisation”, s 68, 87, 95.

⁸⁰ AR 2 (Stockholm, Armébokförrådet 1952), s 2:47.

⁸¹ *Anvisn för pansarinfanteri och strv-förbandens uppträdande* (Stockholm, Armébokförrådet 1956), s 3:45.

⁸² *Anvisn för pansarinfanteri och strv-förbandens uppträdande*, s 3:70.

Hos infanteriförbanden ges även uttryck för att påskynda framryckning och beslut med hjälp av uppdragstaktik. Detta görs genom att underlätta för bland annat bataljonschef, att utan särskild order från högre chef påbörja en anfallsrörelse då förbandet stöter på en oväntad fiende och anges i *Anvisningar för infanteriets uppträdande och strid*, från 1950, på följande sätt: "Vid oförmodad sammanstöt med fienden kunna förhållanden kräva, att bataljonschefen utfärdar order för anfall, innan brigadchefen hunnit utfärda sin order, och att anfall igångsätts direkt ur marsch- eller manövergruppering".⁸³

Plockar man ner blicken till soldatens och den lägre förbandsnivån hittar man text som beskriver uppdragstaktiken uttryckt på ett annat sätt. Detta kan man konstatera när man läser *Soldatinstruktion för armén* och *Soldaten i fält* där vikten av att handla chefens anda och förstå uppgiftens högre syften klart framgår. Jag väljer här att citera vad som gäller för chefen på nivån som jag bedömer är från gruppchef och uppåt:

Chefen skall föra sitt befäl med kraft, fasthet och välvilja. Han får icke undandra sig det ansvar som befälsställning medför. Då samband med högre chef icke uppnås, skall han på eget initiativ och ansvar handla i ledningens anda⁸⁴

I soldatens egna handbok, för hur han skall uppträda på och utanför stridsfältet under krig, finner man klart definierade rader på hur den denne skall handla då något oförutsatt inträffar. Detta kan man hitta under rubriken "disciplin" och citatet föregås av vikten med militär disciplin och att alla underordnar sig och lyder givna order. Det lämnar även en öppning för att han i all sin enkelhet skall kunna agera självständigt med ett klart övergripande mål för ögonen, *Soldaten i fält*, från 1953 uttrycker det enligt följande: "[...] Ditt befäl kan emellertid inte ge order om allt, särskilt inte under striden. Du måste på *eget initiativ* handla till Ditt förbands bästa".⁸⁵

Vad jag kan konstatera efter att läst den litteratur som jag lyckats komma över från denna tidsperiod beskriver den en vilja och ett agerande som klart motsvarar innebörden av begreppet uppdragstaktik. Från AR 2 som beskriver Arméns förband och dess handlande i stort, via utvalda truppslagsreglementen, ner till den enskilde soldatens rättesnören. Alla bär de mer eller mindre spår av något som påvisar ett tänkande, man vid denna tid inte hade ett gemensamt uttryck för, men som lockar till initiativtagande och förmågan att se till ett högre syfte, meningen med striden.

I litteraturen som helhet finns det som vi kallar uppdragstaktik med som en röd tråd, dock har jag inte hittat något av detta i ÖB:s underlag eller i försvarspropositionen. Anledningen till det kan vara att man där håller sig mer på en allmänt hållen skrivning och inte "grottar" ner sig i detaljer som hör reglementena till. Man kanske inte heller såg eller förstod behovet av en röd tråd mellan samtliga ledningsnivåer eller möjligheterna att tillämpa uppdragstaktik på högre nivåer.

---

⁸³ *Anvisningar för infanteriets uppträdande och strid* (Stockholm, Armébokförrådet 1950), s 41.

⁸⁴ *Soldatinstruktion för armén* (Stockholm, Armébokförrådet 1953), s 80.

⁸⁵ *Soldaten i fält* (Stockholm, Armébokförrådet 1953), s 7.

3.2.2 Indirekt metod

Denna metod är främst upptagen i litteraturen när man kommer in på det som händer när förbanden inte kan fortsätta strida under normal organiserad struktur, det så kallade ”fria kriget”. Detta sätt att kriga bär även spår av uppdragstaktik, med självständigt agerande förband av varierande storlek och utrustning. I AR 2 finns det som kan härledas till indirekt metoden beskriven på ett par platser, både i den ”vanliga” striden med plutoner, kompanier som ”fria kriget” med kanske mer tillfälligt sammansatta delar. Här anges det vad syftet med ett flankanfall är och vilka fördelar detta har i motsats till ett front anfall:

Anfall mot fiendens flank, flankanfall, eller rygg, rygganfall, hotar i regel fiendens förbindelser och träffar fiendens sårbara eller mindre stridsberedda delar [...] På grund av flank (rygg) anfallets fördelar framför frontanfallet skall detta städse eftersträvas.⁸⁶

Fria kriget finns beskrivet med ett eget kapitel i AR 2 om än inte så stort och där framgår det klart och tydligt syftet med dess tillämpning och vad det är som skall angripas. I AR 2, från 1952 uttrycks det delvis på följande sätt: ”[...] bakom fiendens front angripa staber, underhållsförband, flygbaser, förläggningar och transporter samt förstöra eller skada förbindelser, materiel, förnödenheter och anläggningar som äro av värde för fienden”.⁸⁷

Som tidigare redovisats är förekomsten av och användandet av en indirekt metod inte framträdande i de truppslagsreglementen som studerats. Men det finns beskrivet där anfall genomförs mot en försvarsgrupperad fiende och där kraftsamlingen förläggas där fiendens försvar är som svagast. I ett av truppslagsreglementena från denna tid nämligen, *Anvisningar för pansarinfanteri och stridsvagnsförbandens användande*, från 1956, beskrivs detta på följande sätt: ”Kraftsamling förläggs så, att anfallet kan tas snabbt och med små förluster, om möjligt väljes kraftsamlingsområdet där fiendens försvar är svagt”.⁸⁸

Vidare används en snarlik metod vid så kallad ”innästling” och strid på djupet av fiendens gruppering, målvalen är vid dessa tillfällen liknande som de ovan redovisade.⁸⁹ Dessa företeelser, ”fria kriget” och ”innästling” är också beskrivna i infanterireglementena och på soldatnivå varvid detta inte berörs på nytt. Klart svårare är det att hitta beskrivning på ett handlande som innebär att angrepp mot fiendens svaga sidor eftersträvas eller en indirekt metod. Det kan ha att göra med att de reglementen som studerats tillhör truppslag som är de främsta anfällsforbanden och att metoder med frontanfall dominerar.

Men icke för ty finns det flera inslag av en taktik som klart lyfter fram vitsen med att inte bara angripa motståndarens hårda täter, utan även de delar som understödjer och leder den samma. I litteraturen som helhet finns inslag av ett handlande som kan jämföras med en indirekt metod, dock har jag inte hittat något av detta i ÖB:s underlag eller i försvarspropositionen. Anledningen till det torde vara de samma som för de tidigare redovisade avseende uppdragstaktiken eller så hade man svårt att sätta in denna tillämpning på en högre ledningsnivå.

---

⁸⁶ AR 2 (Stockholm, Armébokförrådet 1952), s 3:6.

⁸⁷ AR 2, s 8:1.

⁸⁸ *Anvisn för pansarinfanteri och strv-förbandens uppträdande*, s 3:303.

⁸⁹ *Anvisn för pansarinfanteri och strv-förbandens uppträdande*, s 3:901.

3.2.3 Överraskning och vilseledning

Överraskning är något som tillhör de taktiska grundprinciperna⁹⁰ och som företeelse något som är eftersträvansvärt för alla stridande arméer. Det finns med i de flesta reglementen och doktriner, att finna det i kontexten av att vara en del i manövertänkande är betydligt svårare. Vilseledning är en metod bland flera att uppnå överraskning, men mycket viktig för att åstadkomma detta:

Strävan skall alltid vara att överraska fienden och undvika att själv bli överraskad. Skickligt tillvaratagande av de fördelar, som terräng, väderlek och siktförhållanden kunna erbjuda, samt vilseledande och döljande åtgärder, ändamålsenlig underrättelsetjänst och förändringar i stridsmetoder ge möjlighet till överraskning.⁹¹

Då en till antalet soldater eller materiel mindre styrka skall försöka besegra en större dito underlättas detta av manövertänkande, vilket har beskrivits tidigare. Att överraskning ansågs vara ett viktigt inslag i sättet att planera och genomföra strid kan man läsa i truppslagsreglementena, t.ex. i *Anvisningar för pansarinfanteri och stridsvagnsförbandens användande*, från 1956, där det uttrycks på följande sätt: ”Genom överraskning och kraftsamling kan anfall leda till framgång även mot en starkare motståndare”.⁹²

Det är inte bara under ren anfallsstrid som överraskning kan användas utan även då förbandet har fått försvarsuppgift. Inom ramen för försvars och fördröjningsstrid förekommer det anfall med inslag av både överraskning och vilseledning. Verksamheten bär spår av manövertänkande, då man genom en aktiv strid inte bara är statisk i sitt försvar utan även utnyttjar möjligheten till anfall och på så sätt påverkar fienden över hela ytan. I *Anvisningar för infantriets uppträdande och strid*, från 1950, uttrycks detta på följande sätt: ”Det uppehållande försvaret skall präglas av oavslutlig strävan att genom rörlighet och kraft i eldverksamheten, genom överraskande anfall och eldöverfall även på djupet av fiendens gruppering samt genom vilseledande åtgärder fördröja och försvaga fienden”.⁹³

Att finna beskrivningen överraskning med betydelsen av att stödja ett manövertänkande i de reglementen som styr den enskilde soldaten är svårt. Man kan i soldatinstruktionen tolka texten som beskriver pansarbrigadens strid i allmänhet (vilket är en orienterande del för soldaterna) och där även vikten av tempo (i detta fall genom hastigheten) och rörelseförmåga (i detta fall genom rörelsefrihet) betonas:

Pansarbrigaderna uppträda i regel anfallsvis. Det är viktigt, att pansarförband sättas in i för dem gynnsam terräng, där de ha rörelsefrihet och kunna utnyttja sin hastighet för att nå överraskning.⁹⁴

För den enskilde soldaten kan det bara konstateras att vikten av att överraska fienden finns med, men är inte speciellt ofta upptagen. I de fall som kunnat spåras, är det samma som det står i den inledande meningen från AR 2, se ovan. I litteraturen som helhet finns överraskning och vilseledning med som en röd tråd, dock har jag inte hittat något av detta i ÖB:s underlag eller i försvarspropositionen. Anledningen till det skulle kunna vara de samma som för de tidigare redovisade indikatorerna.

⁹⁰ *Doktrin för markoperationer*, s 37.

⁹¹ AR 2, s 2:3.

⁹² *Anvisn för pansarinfanteri och strv-förbandens uppträdande*, s 3:1.

⁹³ *Anvisningar för infantriets uppträdande och strid*, s 154.

⁹⁴ *Soldatinstruktion för armén*, s 122.

Trots allt så borde man kunna tillämpa överraskning och vilseledning på högre ledningsnivåer, att detta inte framgår kan vara att vi i Sverige inte har någon tradition eller erfarenhet av operativ ledning på högre nivåer.

3.2.4 Kombinerade vapen

I underlaget från ÖB till regeringen inför FB 48 det så kallade ÖB 47 redovisas vikten av ett system av olika förband och försvarsgrenar för att uppnå hög effekt:

Utbildning, organisation och utrustning böra utformas så, att samverkan mellan förband ur olika försvarsgrenar underlättas. Endast härigenom komma tillgängliga stridsmedel att genom ömsesidigt understöd ge största möjliga effekt.⁹⁵

Detta understryks då ÖB redovisar kraven på Sveriges försvar och vilka uppgifter den skall kunna lösa. Han beskriver även ett av kriterierna för att uppfylla det och pekar på vikten av att flera system skall kunna lösa detta tillsammans och att alla delar är lika viktiga för vår förmåga att försvara landet:

De uppgifter, som Sveriges krigsmakt skall kunna lösa äro, försvar mot flyg och fjärranfall samt försvar mot olika former av invasion: luftinvasion, kustinvasion och gränsinvasion. Det är tydligt att, ingendera uppgiften kan sättas tillbaka för den andra. Krigsmakten måste vara i möjligaste mån allsidigt sammansatt och kunna verka mot alla de nämnda angreppsformerna.⁹⁶

Som ett exempel på en organisationsstruktur nämner ÖB pansartrupperna med deras innehåll av olika komponenter och system. Följande citat visar på att man i pansarbrigaden, men även i infanteribrigaden, skapat en allsidigt sammansatt organisation där flera olika truppslag och funktioner i närvaro av varandra skall stödja det viktigaste delsystemet att verka, nämligen stridsvagnarna:

I pansartrupperna krigsorganisation äro stridsvagnsförbanden kärnan. De rymma såväl lätta som medeltunga stridsvagnar. Huvuddelen hålles samman i operativa pansarbrigader. I dessa ingå dessutom motorburet infanteri, pansarvärn, artilleri och ingenjörstrupp m.m.⁹⁷

Går man ner ett steg och läser vad som står i AR 2 hittar man även underlag för en organisation som kan vara tillfälligt sammansatt och med en kombination av olika vapen som har till uppgift att stödja varandra. I detta fall är det pansarskyttekompanierna eller vanlig trupp som är angivna med uppgiften närskydd eller helt enkelt ögon i terrängen. Här tar man inte hänsyn till graden, utan kompetensen och det är den som är bäst lämpad att leda som skall ta befälet. Enligt min mening är detta även ett sätt som stärker manövertänkandet i Armén och där man likt tyskarna under andra världskriget vågade satsa på dem som var bäst. Denna formulering står även att finna i truppslagreglementet för stridsvagnsförbanden:

Till chef för styrka, som är tillfälligt sammansatt, utses den lämpligaste förbandschefen, oberoende av tjänsteställning. Inom pansarbrigad tilldelas vanligen pansarskyttebataljonerna delar av stridsvagnsbataljonen, medan den förstärkes med ett eller flera pansarskyttekompanier. Stridsvagnsförband som underställs annat förband skall åtföljas av följetrupp.⁹⁸

---

⁹⁵ ÖB 47, s. 132.

⁹⁶ ÖB 47, s. 133.

⁹⁷ ÖB 47, s. 142.

⁹⁸ AR 2, s 2:52-53.

Jag har redan påvisat förekomsten av dessa organisationer hos brigaderna både pansar- och infanteribrigaden och detta återkommer hos respektive reglementen och anvisningar. I truppslagsreglementen finns många exempel på kombinerade vapen och bruket av sammansatta strukturer:

Brigadchefen fastställer vilka kompanier, som därvid skola underställas bataljonerna. Härigenom säkerställs på lång sikt ändamålsenlig samverkan framför allt mellan brigadens pansarskytte- och stridsvagnsförband.⁹⁹

Även hos infanteriet insåg man vikten av använda flera komponenter i samverkan för att nå resultat. Här framkommer även hur samverkan mellan tre olika system kommer till stånd, nämligen infanteri, stridsvagnar och artilleri. Följande citat är hämtat ifrån kapitlet anfall med underrubriken, ”användning av stridsvagnsförbanden”:

Huvuddelen av stridsvagnsförbanden lämnar utgångsläget för anfall vid sådan tidpunkt, att stridsvagnarna passera skytteförbanden på stormavstånd och fortsätta in i stormelden [...] Stridsvagnarna fullfölja därifrån artilleriets och granatkastarförbandens eld mot fiendens främsta delar...¹⁰⁰

I instruktioner för den enskilde soldaten finns det också beskrivet hur beroende de olika truppslagen är av varandra och vilken effekt det kan få om dessa inte jobbar tillsammans. Här beskrivs inte bara hur flera truppslag når synergi utan här nämns även andra vapengrenar, i detta fall Flygvapnet:

Under anfall i öppen och jämn terräng är infanteriet mera sårbart, vilket kan medföra att det snabbt förbrukas, om fienden icke nedhålls med eld. För att tillräcklig eldkraft skall erhållas härför, fordras oftast understöd av artilleri, pansartrupp eller flyg.¹⁰¹

Till skillnad mot övriga indikatorer har jag funnit att även på ÖB nivå och i hans underlag till försvarsbeslutet 1948 (ÖB 47) framgår det vikten av samverkan både mellan vapengrenar och mellan truppslag. Detta har här ansetts så viktigt för Sveriges förmåga att försvara sig (och för jämlikhetens skull) att det måste framgå här. Även på truppslagsnivå har man varit så ödmjuk att man insett betydelsen av varandras goda sidor och fördelarna med att verka tillsammans. I infanterireglementet finns stridsvagnar nämnda medan man i anvisningar för stridsvagnsförbanden mer berör förmågor ur pansarskytteförband än rena skytteförband.

3.2.5 Andra observationer

Jag vill i och med denna rubrik även ta med några iakttagelser som inte direkt berör indikatorerna men som stödjer ett manövertänkande i övrigt. Det kan vara om något särskilt berör förmågan att manövrera eller andra typiska egenskaper som hör till denna teoribildning. I regeringens proposition till FB 48 kan konstateras vikten av rörlighet och vad som krävs för att åstadkomma detta:

Uppenbarligen skulle möjligheten att snabbt framföra erforderliga markstridskrafter för att möta luftlandsättning eller mot kust- och landgräns invaderande fientliga styrkor liksom omgrupperingar överhuvudtaget underlättas, därest stora delar av armén vore mekaniserad eller motoriserad.¹⁰²

⁹⁹ *Anvisn för pansarinfanteri och strv-förbandens uppträdande*, s 2:44.

¹⁰⁰ *Anvisningar för infanteriets uppträdande och strid*, s 26.

¹⁰¹ *Soldatinstruktion för armén*, s 32.

¹⁰² *Proposition nr 206*, s 205.

Tyvär måste regeringen se till den ekonomiska verklighet som rådde och fatta ett helt annat beslut eller rekommendation. Men den visar på en förståelse och vilja som till del är förenligt men manövertänkande:

Kommittén har emellertid icke ansett sig kunna räkna med en så betydande medelstilldelning, som skulle erfordras för en mera genomgripande modernisering av arméstridskrafterna. Kommittén har därför utgått från att krigsorganisationen 1943 M i huvudsak skall bibehållas så som grund och att den materiel som redan finnes skall utnyttjas inom organisationen.¹⁰³

Regeringen ger även uttryck för och vilja att pröva ett försvar där man tryckt ner ledningen av förbanden och efterstävlar rörliga komponenter med hög flexibilitet. I regeringens propositions nummer 206 inför försvarsbeslutet 1948, skriver man:

Det synes därför vara värt att ingående pröva om icke effektiviteten i vårt försvar bäst främjas genom ett decentraliserat lokalt bundet försvar, kombinerat med operativa, efter vår förmåga rörliga och slagkraftiga reserver.¹⁰⁴

I truppslagsreglementet för pansarförbanden kan man läsa betydelse av att snabbt kunna manövrera på stridsfältet, göra något oväntat och på så sätt uppnå både överraskning och seger över en större motståndare. I *Anvisningar för pansarinfanteri och stridsvagnsförbandens användande*, från 1956, märks tydliga inslag av manövertänkande och det är anmärkningsvärt man redan då uttryckte sig på detta sätt: ”Genom snabb framryckning i oväntade riktningar under mörker, dålig sikt och svåra väderleksförhållanden [...] och snabbt genomförande av anfall överraskas fienden och möjliggöres framgång mot flerfaldigt överlägsna styrkor”.¹⁰⁵

3.3 Indikatorer som talar mot Manövertänkande i litteraturen

Med de redovisade indikatorerna avseende manövertänkande på olika nivåer, kan man även hitta ett antal motsägelser som kan tolkas sträva åt ett annat håll. ÖB beskriver detta som en ”strategisk defensiv” och genom ett ”segt motstånd” vinna tid till dess att hjälp utifrån skulle komma, något som man förväntade sig. I dennes underlag från Försvarsmakten inför det stundande försvarsbeslutet, ÖB 47; skriver han följande: ”Som tidigare framhållits, bör den grundläggande svenska försvarsprincipen vara att genom ett segt motstånd vinna tid för att hjälp utifrån skall hinna lämnas”.¹⁰⁶

I litteraturen som studerats kan man notera en fokusering på att slå fienden och att elden är mycket viktig för att uppnå seger. Denna syn på krigföringen sammanfaller kanske inte med manöverkrigföring utan överensstämmer mer med principerna kring en direkt metod och utnötning, i AR 2, från 1952, uttrycks detta på följande sätt: ”Anfall skall präglas av oavlåtlig strävan att komma framåt och tillintetgöra fienden. Anfall leder till avgörande resultat endast om så stora delar av fiendens styrkor nedgörs eller tillfångatages, att motståndskraften brytes”.¹⁰⁷

---

¹⁰³ Proposition nr 206, s 205.

¹⁰⁴ Proposition nr 206, s 74.

¹⁰⁵ Anvisn för pansarinfanteri och strv-förbandens uppträdande, s 2:10.

¹⁰⁶ ÖB 47, s. 133.

¹⁰⁷ AR 2, s 3:1.

Det finns fler exempel på fakta som talar emot ett manövertänkande, men dessa är i huvudsak variation på de ovan redovisade citaten, därför nöjer jag mig med att redovisa dessa två citaten. I alla sätt att genomföra strid finns det inslag av flera yttringar och inget är helt fritt från det andra, manövertänkande kan finnas men inom ramen för ett övergripande syfte även då ett klart utnöttningsförfarande råder.

3.4 Diskussion och slutsatser för perioden

Jag har med hjälp av ett antal indikatorer försökt påvisa förekomsten av manövertänkande i de dokument som styrde verksamheten under 1950-talet. Dessa indikatorer har visat sig vara framgångsrika och användbara i denna typ av undersökning. Som tidigare nämnts har andra sätt att uttrycka sig förekommit, men oavsett vad dessa kallats har innebörden varit relativt enkelt att förstå när man sätter begreppen i ett sammanhang och läser kanske mer än hela stycket.

Det är främst inslaget av uppdragstaktik som är starkt och förekommer flitigt i de mesta av den litteratur (dock inte från ÖB och regeringshålllet) som undersökningen bygger på. Jag är även förvånad hur framsynt man var vid denna tid och skapandet av brigader som var allsidigt sammansatta och bruket av kombinerade vapen, pansar, infanteri och artilleri, är exempel på denna framsynthet. Förståelsen för mekaniserade förband med stor rörlighet finns och syftet med dem likaså, tyvärr tvingas regeringen inse att det inte finns ekonomiska medel för en utveckling materiellmässigt. Det finns en spårbarhet i de riktlinjer och anvisningar man skapat, från *AR 2* till *Soldaten i fält* då samma sak uttrycks liknande på flera nivåer.

Även då det funnits inslag av motsägelser avseende manövertänkande är dessa inte lika starkt framträdande, jag kunde säkert hitta fler om syftet var just detta. Det är främst viljan att tillintetgöra motståndaren och bryta hans motståndskraft genom regelrätta anfall, hårt mot hårt, som kan föra tankarna åt en direkt metod och utnötning. Även tankarna på att genomföra ett långt och segt motstånd kan kännas som utnötning, men då skall vi tänka på att syftet med detta var att invänta hjälp utifrån, något som man kallt räknade med.

Min slutsats efter att ha genomfört dessa studier är att jag kunnat konstatera att det fanns ett militärt förhållningssätt under denna period, som inom vissa ramar faktiskt kan liknas vid manövertänkande. I samtliga genomlästa dokument har det påträffats en eller flera av de valda indikatorerna, vilket stärker graden av ett relativt modernt tänkande om än i en annan tappning. Några av indikatorerna har varit svårare än andra att spåra, men trots allt har de hittats, och särskilt i *AR 2* som får räknas som ett taktiskt övergripande reglemente för Armén, är förekomsten av samtliga fyra indikatorer riklig.

4 Manövertänkande under 1970-talet

År 1967 antogs NATO doktrinen ”flexible response”, syftet var att undvika en situation där man tidigt tvingas välja mellan att ge upp och sätta in kärnvapen. Doktrinen krävde att NATO stärkte sitt konventionella försvar i Europa, vilket också skedde. Sovjetunionens och WP:s svar på detta efter 1970 blev en anpassning av olika krigsalternativ, alltifrån allmänt kärnvapenkrig till begränsade eller lokala krig där kärnvapen inte skulle användas. I övrigt karaktäriserades utvecklingen under 70- och även 80-talet inom WP bl.a. av fullständig mekanisering av alla förband, ökad satsning på attackflyg och luftlandsättningsförband samt förmåga att operera i AC-miljö.¹⁰⁸

Den partipolitiska enigheten om försvaret från krigsåren bröts i och med FB 1968 och definitivt genom FB 1972. FB 1972 minskade försvarsanslagen till följd av att regeringen bedömde att den internationella situationen var mindre hotande än tidigare. Dessutom lades stora summor på Viggenprojektet, då luftförsvaret fortfarande hade hög prioritet. Detta sammantaget skapade en doktrinmässig förändring av Armén och man gick från ”periferiförsvar” och ”initialstyrka” till ett så kallat ”uthållighetsförsvar” även kallat ”sega gubbar”.¹⁰⁹ Värt att konstatera är att i och med 1968 års beslut överger man tanken på att kunna försvara landet med kärnvapen, även om man reserverade sig för det fall där kärnvapen på sikt blir ett inslag i små nationers stridskrafter.¹¹⁰ Militärutgifterna under mitten av 70-talet uppgick till 35 miljarder kronor (1992 års priser) vilket motsvarade ca 3 % av BNP, från mitten av 50-talet hade alltså försvarsutgifterna minskat med motsvarande 1 % av BNP.¹¹¹

I mitten av 1970-talet var Försvarsmakten organiserad i Armén, Marinen (med Kustartilleriet) och Flygvapnet som självständiga försvarsgrenar. Flygvapnet bestod av drygt 20 jaktdivisioner om ca 300 flygplan, 10 attackdivisioner om ca 150 flygplan och 5 spaningsdivisioner om ca 100 flygplan. Dessutom bestod Flygvapnet av ett antal basbataljoner, transportgrupper, sambandsflygdivisioner och helikoptergrupper. Marinen kunde skicka ut ca 10 jagare/ fregatter, 39 ytstridsfartyg (torped-, robot- och patrullbåtar, kustkorvetter och minfartyg) samt 20 ubåtar till havs. Totalt kunde ca 850 000 man ställas under vapen.¹¹²

4.1 Arméns utformning under 1970-talet

I mitten av 70-talet bestod Armén av ett stort antal fältförband (med den modernaste materielen), lokalförsvarsförband och hemvärn. Fältförbanden utgjordes av fördelningsstaber med stabs- och sambandsförband, ca 50 självständiga infanteri-, pansar-, artilleri- och luftvärns (robot)- bataljoner. 24 infanteri- och norrlandsbrigader, samt 6 pansarbrigader utgjorde huvuddelen av förmågan. Lokalförsvarsförbanden bestod av ca 100 bataljoner och 400-500 självständiga kompanier. Totalt kunde Armén mobilisera ca 600 000 man varav hemvärdet nästan bidrog med 100 000 man.¹¹³

¹⁰⁸ Krister Pallin: *Sveriges militära satsningar: en översikt av och med förklaringar till perioden efter 1945*, s 78.

¹⁰⁹ Kent Zetterberg: ”Efterkrigstiden 1945-1994”, s 190.

¹¹⁰ Krister Pallin: *Sveriges militära satsningar: en översikt av och med förklaringar till perioden efter 1945*, s 46.

¹¹¹ Krister Pallin: *Sveriges militära satsningar: en översikt av och med förklaringar till perioden efter 1945*, s 61.

¹¹² *Fakta om Försvarsmakten 75/76*, s 16.

¹¹³ *Fakta om Försvarsmakten 75/76*, s 16.

4.2 Indikatorer som talar för Manövertänkande i litteraturen

Jag kommer här att redovisa de indikatorer på manövertänkande jag hittat i den litteratur jag studerat och som representerar denna period, dessa utgörs allt ifrån Försvarsbesluten 68 och 72 till ett antal reglementen både generella och truppslagsanknutna samt soldatanvisningar. Jag utgår ifrån de av mig valda indikatorerna samt redovisning sker en efter en och koppling görs till den litteratur som används.

4.2.1 Uppdragstaktik

Även under denna tidsperiod är förekomsten av det som kan benämnas vara uppdragstaktik stor. I AR 2 från 1963 finns skrivningar som understryker att det är den underställda chefen som avgör *hur* uppgiften skall lösas och att man uppmuntrar till egna initiativ och ett aktivt handlande. Under kapitlet som beskriver ledarskapet och planläggning av striden är följande citat hämtat:

Uppgift skall vara entydigt och klart utformad. Den bör ställas så, att initiativförmåga och handlingskraft kommer till sin rätt. Underställd chef ges i regel frihet att avgöra *hur* uppgiften skall lösas.¹¹⁴

Fortsätter man framåt i samma kapitel finns det förklarat hur beslut i stort skall formuleras och här låser man inte heller upp de underställda cheferna med att tala om exakt hur de skall lösa uppgiften, utan de tillåts att handla i chefens anda. Det vill säga att ur högre chefs beslut skapar man sin egen bild hur uppgiften skall lösas och den överensstämmer med det övergripande syftet för hela förbandet. Man tillåts även att då högre chef ej kan komplettera eller svara på frågor fortsätta lösandet av sin uppgift:

Beslut i stort skall klart uttrycka chefens vilja. Det utgör grunden för all verksamhet vid förbandet. Beslut i stort skall ange hur striden skall genomföras. Det skall ge underställd chef underlag att handla i chefens anda, även då oförutsedda händelser inträffar och chefen icke hinner eller av andra skäl icke kan utfärda ny order.¹¹⁵

Längre fram i samma reglemente under rubriken som beskriver anfallsstriden förekommer ungefär samma vilja till att få chefer på olika nivåer att agera utifrån given uppgift och inte invänta nya order hela tiden. På detta sätt vill man få fram chefer som vågar ta för sig, som förstår högre chefs intentioner och som ständigt strävar efter att lösa uppgiften. Liknande tankar kan man hitta hos den tyska krigsmakten under andra världskriget och hur de tyska cheferna skulle uppträda. I AR 2, från 1963, formuleras detta på följande sätt: "Förband som icke erhållit ny uppgift, utnyttjar tillfälle till framgång genom att fortsätta framryckningen utan dröjsmål, om detta överensstämmer med närmaste högre chefs beslut i stort".¹¹⁶

Till sist kan man hitta i AR 2, det finns fler tillfällen i boken och detta är ett urval, under kapitlet ledning och stabstjänst två meningar som nästan helt och hållet är jämförbar med modern beskrivning av uppdragstaktik. Det är inte förrän nästkommande AR 2, utgiven 1982 som begreppet finns med, men redan tjugo år tidigare beskrevs detta på följande sätt: "Underställda förband ges sådana resurser, att de kan lösa förelagda uppgifter. Chef för högre förband anger vad som skall göras utan att i detalj bestämma hur".¹¹⁷

¹¹⁴ AR 2 (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd 1963), s 2:18-19. Källans betoning.

¹¹⁵ AR 2, s 2:37.

¹¹⁶ AR 2, s 6:36.

¹¹⁷ AR 2, s 17:17.

AR 2 skall vara den källa ur vilken Arméns truppslag skall skapa sina egna reglementen och det skall finnas en spårbarhet tillbaka till den samma. Nedanstående citat är hämtade ur ett par av dessa reglementen och som tydligt påvisar just denna ”röda tråd”. I *PR Pbat*, från 1966, kan man läsa att för att kunna lösa uppgiften skall man inte ha allt för många styrningar utan endast det som behövs för att lösa ställd uppgift och skrivs på följande sätt: ”Order skall vara klar och otvetydig. Den skall ange uppgift till underställd chef och innehålla det, men endast det, som är nödvändigt för att kunna lösa uppgiften”.¹¹⁸

Även i infanterireglementet för skyttebataljonen tar man fasta på det som AR 2 säger avseende initiativförmåga och framåtanda. Har man som chef inte fått ny order sitter man inte och väntar, utan tar då en ny uppgift inom ramen för högre chefs beslut i stort och på så sätt handlar man i dennes anda. *Infanterireglemente-Skyttebataljon*, från 1974, formuleras detta på följande sätt: ”Har chef inte fått uppgift, skall han ta sig uppgift inom ramen för närmaste chefs beslut i stort. Denne orienteras snarast om tagen uppgift”.¹¹⁹

Hos jägarförbanden kan uppdragstaktiken användas till fullo eftersom dessa under längre tid oftast måste operera självständigt bakom fiendens linjer utan möjlighet att kontakta högre chef. Detta innebär att dessa förband måste agera utifrån given uppgift och då förhållandena inom deras område kan förändras kräver detta självständiga chefer med ett stort mått av frihet. I *Kavallerireglemente – Jägarbataljon och Jägarskvadron*, från 1980, som styr verksamheten för bataljon och skvadron (kompani) finns följande styrning: ”Chef för jägarförband bör ges största möjliga frihet att avgöra hur uppgiften skall lösas”.¹²⁰

För den enskilde soldaten finns det också råd hur han skall handla och även här stimuleras denne att ta egna initiativ allt i uppdragstaktikens anda. Har man inte fått någon order förväntas man att göra något i all fall och det så fort som möjligt, ingen tid får förspillas. Soldatens eget reglemente, *Soldaten i fält* visar på ett fundament att bygga på och som återfinns på högre nivå, där kan man läsa: ”Du måste kunna ingripa snabbt och beslutsamt när läget kräver det – även om du inte fått någon order”.¹²¹

Ytterligare instruktioner för soldaterna som bär spår av uppdragstaktik hittar man i flera av de handböcker som är riktat till dem. Här finns flera sätt att uttrycka sig liknande de som gäller för förband och chefer avseende hur uppgiften skall lösas kopplat till ett högre syfte. Även för soldaterna skall syftet för striden vara klar, kanske inte exakt upp till den högsta nivån, men plutonens och kompaniets uppgift bör man känna till. För vet soldaten det kan han senare handla i chefens anda inom ramen för uppdragstaktiken och på så sätt är han en länk i en större kedja. I *Svensk Soldat*, från 1975, beskriver man det på följande sätt: ”Om krigsman inte kan nå sin chef eller inte får order, skall han handla efter eget bedömande så att han bidrar till att uppgiften blir löst”.¹²²

Även under denna tidsperiod kan jag konstatera förekomsten och beskrivning av ett uppträdande som klart överensstämmer med vad vi i dag kallar uppdragstaktik. Jag har med

¹¹⁸ *PR Pbat* (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd 1966), s 2:19.

¹¹⁹ *Infanterireglemente – Skyttebataljon* (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd 1974), s 1:35.

¹²⁰ *Kavallerireglemente – JBat och J-Skvadron* (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd 1980), s 1:69.

¹²¹ *Soldaten i fält* (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd 1972), s 8.

¹²² *Svensk soldat* (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd 1975), s 89.

ett antal exempel från den övergripande nivån med AR 2 via utvalda truppslagreglementen ända ner till soldatnivån och svensk soldat kunnat påvisa detta.

På samliga ”nivåer” som studerats förutom den politiska och högsta militära har det förekommit flera exempel på uppdragstaktik. Utan att göra det allt för lätt för mig torde anledningen till avsaknaden av uppdragstaktik på de högsta nivåerna vara de samma som redovisats under 1950-talet.

4.2.2 Indirekt metod

Som tidigare börjar jag med att redovisa förekomsten av manövertänkande med hjälp av AR 2 och denna gång hittar jag följande tre rader i det inledande kapitlet, detta citat försöker fokusera på fiendens svaga punkter. Här kan man även se ett uttryck för hur mindre förband med hjälp av bl.a. en indirekt metod kan uppnå goda resultat mot en överlägsen motståndare. Dessa rader anser jag vara mycket lik beskrivningen av indirekt metoden som den läses i dagens doktriner:

Genom att på olika sätt undandra sig fiendens överlägsna eldkraft samt genom att angripa hans sårbara punkter kan väl utbildade, initiativrikt och kraftfullt ledda förband med lämplig taktik och god terrängkänedom vinna avgörande framgångar även mot betydande styrkor.¹²³

Den indirekta metoden beskrivs på sätt och vis ytterligare i kapitlet anfall i AR 2 och till skillnad från ett frontanfall som kanske stöter på motståndarens hårda samlade del söker man via ett flank eller rygganfall hans svagare och kanske spridda delar. Dock exakt vad det är man är ute efter, såsom lednings och underhålls förband eller kommunikationer beskrivs ej, men att anta att dessa delar återfinns bakom fiendens huvuddel är inte otänkbart. AR 2 väljer att beskriva det enligt följande: ”Flankanfall eller rygganfall hotar i regel fiendens förbindelser och träffar hans sårbara eller mindre stridsberedda delar”.¹²⁴

Jägarförbanden skall som tidigare nämnts kunna genomföra strid bakom fiendes linjer och då dessa oftast tar sig fram till fots är mängden materiel man kan ta med sig begränsad, även om den i vissa fall kan luftlandsättas. Jägarförbandens huvuduppgift är främst att bedriva underrättelsetjänst och sabotageverksamhet mot utvalda mål. Lämpliga mål för sådan verksamhet beskrivs i *Kavallerireglemente – Jägarbataljon och Jägarskvadron*, från 1980, på följande sätt: ”Lämpliga mål för eldöverfall som är grupperade eller under gruppering är, underhålls förband främst drivmedels- och ammunitionsförband som grupperas långt från skyddsstyrkor, staber och förband där beredskapen är låg”.¹²⁵

Det har varit svårt att hitta exempel på tillämpning av en indirekt metod i de truppslagreglementena som studerats. De fallen där det ändå finns beskrivits är det främst inom ramen för det så kallade ”fria kriget” och likheter med 1950-talets litteratur är slående. I AR 2 däremot kan konstateras att metoden eller dess motsvarighet finns beskriven på ett flertal platser och man kan förundras över varför inte detta lyser igenom klarare på reglementena som kommer under. Möjligen kan det bero på som tidigare nämnts valet av främst truppslagsreglementen där anfallsförbanden med egen hård kärna såsom stridsvagnar är representerade, å andra sidan skall dessa förband även ha förmåga att lösa andra uppgifter.

---

¹²³ AR 2, s 1:16.

¹²⁴ AR 2, s 6:12.

¹²⁵ *Kavallerireglemente – JBat och J-skvadron*, s 5:25.

4.2.3 Överraskning och vilseledning

Detta citat som är hämtat ur AR 2 från 1963 överensstämmer med citatet under samma rubrik gällande 1950-talet och som stod att läsa i AR 2 från 1952. Det visar på att formuleringar och tankar som är genomarbetade och inte knutna till någon viss period återkommer från reglemente till reglemente, inte bara i detta fall:

Överraskning uppnår man genom att variera taktik och stridsteknik, genom att tillvarata de fördelar som terräng, väderlek och siktförhållanden erbjuder samt genom vilseledande och döljande åtgärder.¹²⁶

Kombinationen överraskning och vilseledning är något som finns med i AR 2 och det får väl anses att det är vanligare att detta kan användas på högre nivå än på kompani- och plutonsnivå. Min uppfattning är att vi i Sverige har varit och i viss mån fortfarande är dåliga på att utnyttja detta instrument då vi planerar och genomför operationer. Citatet nedan återfinns i AR 2 i kapitlet anfall och lyfter fram betydelsen av överraskning tillsammans med vilseledande åtgärder:

Överraskning är av särskild betydelse. Överraskning kan nås genom att vattendraget passeras inom områden, vilka av fienden bedömts mindre sannolika som övergångsområden, eller i mörker och nedsatt sikt, genom skenanfall och vilseledande åtgärder [...]¹²⁷

Då jägarförbanden opererar på djupet av fiendens gruppering och genomför exempelvis eldöverfall är det av stor betydelse att dessa angrepp sker snabbt och genom överraskning. Graden av vilseledning kanske inte kan påverkas av en enstaka grupp men då flera enheter tillsammans verkar inom ett område kan man vilseleda fienden var han skall sätta in sin kraft. Kan vi även variera vårt uppträdande och inte agera på samma sätt från en gång till en annan bidrar även det till att överraska fienden. Detta är något som just återfinns i *Kavallerireglemente – Jägarbataljon och Jägarskvadron*, från 1980 och formuleras enligt följande: ”Genom att ständigt variera stridsteknik och stridsmetoder åstadkoms överraskning [...]”¹²⁸

Att nämna i detta sammanhang avseende svenskarnas oförmåga eller ovana att använda sig av vilseledning inom planering och genomförande är introduktionen av den för oss relativt nya planerings- eller bedömandemallen på operativ nivå *Guidelines of Operational Planning (GOP)*. Denna kan även delvis brukas på taktisk nivå vilket nyttjas i bl.a. Norge i deras *Planlegging og Beslutnings Processen (PBP)* för Armén eller Haeren som benämningen är där.

4.2.4 Kombinerade vapen

Nytan av flera vapensystem i samverkan framgår när man läser AR 2, i kapitlet anfall trycker man på att det är samverkan mellan flera system som skapar förutsättningar för att uppgiften löses. Här skall skytteförband möjliggöra direkt eld med bl.a. stridsvagnskanoner och indirekt eld med artilleripjäser, skytte- och stridsvagnsförband ansvarar även för den rörelse och står för anfallskraften. Det skulle kunna vara fulländat i syfte att påvisa nytan med kombinerade vapen om även ingenjörförband med resurser för både rörlighet (broar) och fördröjande fältarbeten (minor) hade nämnts, detta påvisas dock längre fram i undersökningen.

¹²⁶ AR 2, s 1:28.

¹²⁷ AR 2, s 6:173.

¹²⁸ *Kavallerireglemente – JBat och J-skvadron*, s 1:44.

I brist på detta uttrycker man sig i AR 2 på följande sätt: ”Genom samverkan mellan skytte, pansarvärns-, stridsvagns-, stormkanon- och artilleriförband skall eld och rörelse samordnas så, att anfallskraften bibehålls tills uppgiften lösts”.¹²⁹

Detta fortsätter också i kapitlet som avhandlar avvärjningsstrid där stridsvagns-, artilleri- och skytteförband kan förstärka upp de utsedda anfallsförbanden ytterligare. Jag tycker att man är tydlig i användandet av de tre komponenterna, skytte, indirekt- och direkt eld i syfte att finna en synergi dessa i mellan, trots att det inte uttrycks så. Sålunda har men i AR 2 angett följande: ”Anfallsförband förstärks vid behov med stridsvagns- och stormkanonsförband, artilleri- och tunga granatkastarförband samt pansarvärns- och pansarskyddsförband”.¹³⁰

På truppslagsnivå har man i *Anvisningar för pansarbataljon*, från 1961, i grundkapitlet och i riktlinjer för stridsindelning och stridsgruppering angett möjlighet att anpassa sammansättningen av förbanden utifrån den uppgift man är i stadd att lösa. Det man kan skönja här är en flexibilitet att utnyttja de bästa som respektive del har att erbjuda, om än att man helst bibehåller den ständiga indelningen. I denna anvisning formuleras detta, något förkortat, på följande sätt: ”Genom stridsindelning och stridsgruppering skall förutsättningar för ändamålsenlig stridsledning och samverkan åstadkommas samt förbanden ges sammansättning [...] som är lämpliga med hänsyn till deras uppgifter”.¹³¹

Viljan att få ut det bästa ur förbanden och inte vara rädd att ”toppa laget” när situationen så kräver tas även upp under anfalls delen i *Pansarreglemente för Pansarbataljon, (PR Pbat)*, från 1966. Här tar man även upp terrängens och siktens påverkan på valet av bl.a. stridsindelningen och detta uttrycks på följande sätt: ”Stridsindelning och stridsgruppering anpassas fortlöpande med hänsyn till terrängen och sikten så, att eldöverlägsenhet samt växelverkan mellan och samordning till tid och rum av eld och rörelse ständigt säkerställs”.¹³²

Att inte bara enstaka förband eller avdelningar med rena anfallsuppgifter deltar i uppgiftens lösande, hittar man flera exempel på i truppslagreglementena. Även ingenjörers förband som en viktig komponent att utnyttja för att uppnå syftet med striden lyfts fram. I *Anvisningar för pansarbataljon*, från 1961, har man plockat upp det som inte AR 2 presenterade och fastställer följande: ”Bataljon förstärks i regel med tungt granatkastarkompani. Batteri och ingenjörstrupp kan underställas”.¹³³

Infanteriet har också förstått vikten av att strida tillsammans och när man själv inser att risken för egna förluster är stor, på grund av man måste strida i en terräng som inte är fördelaktig för sin förbandstyp, bör man förstärkas med bl.a. stridsvagnar. *Infanterireglemente för skyttebataljon*, från 1974, ger styrningar för strid i öppen terräng och formulerar det på följande sätt: ”Skyttebataljonen skall söka föra striden i betäckt eller småbruten terräng. Måste bataljonen strida i öppen terräng förstärks den om möjligt med stridsvagns- eller stormkanonförband”.¹³⁴

---

¹²⁹ AR 2, s 6:21.

¹³⁰ AR 2, s 9:17.

¹³¹ *Anvisningar för Pansarbataljon* (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd 1961), s 10.

¹³² PR Pbat, s 6:17.

¹³³ *Anvisningar för Pansarbataljon*, s 74.

¹³⁴ *Infanterireglemente – Skyttebataljon*, s 1:12.

Även om inte jägarförbanden använder sig av förstärkningar i en större utsträckning med tidigare redovisade truppslag, ser man trots allt till möjligheten att utnyttja de vinster en tillfällig indelning kan skapa och möjligheterna att stödja varandra. Det är min övertygelse att man inte bara avser tillfälliga indelningar med andra jägarenheter utan även alternativet att kombinera sina system med övriga förband. Nedanstående citat som är taget ur Kavallerireglemente för jägarbataljon och jägarkompani finns detta redovisat:

För att kunna variera taktik och stridsteknik kan det bli nödvändigt med tillfällig indelning. Alla jägarförband måste kunna samverka och strida i tillfälligt sammansatta förband med god stridseffekt. För tillfälligt sammansatta förband utses den lämpligaste chefen.¹³⁵

Att brigaderna är allsidigt sammansatta förband har jag tidigare redovisat och detta påtalas även i *Svensk soldat*, allmänorienterad handbok för den enskilde krigsmannen. Här skriver man att detta system består av flera truppslag, alltså allsidigt sammansatt, och kan genomföra alla typer av strid. Utan att nämna det har man med dessa rader fått med essensen och nyttan med att kombinera och utnyttja flera system:

Arméns viktigaste krigsförband är brigaderna. I dessa ingår delar ur flera truppslag. De kan därför genomföra all slags strid.¹³⁶

När det gäller bruket av kombinerade vapen och se till fördelarna med var och en av olika system kan åstadkomma tillsammans och att man är beroende av varandra är något som visat sig tydligt i litteraturen från denna period. Med början på *AR 2* och den övergripande generella nivån ner till vad som står i den enskilde soldatens instruktioner är det ett återkommande tema att förbandsorganisationen kan anpassas och förändras efter rådande förutsättningar. Det sätt man uttrycker sig på är bl.a. förstärkning, underställas, ändamålsenlig- eller tillfällig stridsindelning.

4.2.5 Andra observationer

Läser man underlaget från ÖB som handlar om det militära försvarets fortsatta utveckling, det så kallade ÖB 65, kan man finna detaljer som både talar för respektive i mot ett manövertänkande. Där redogör ÖB för läget hos det militära försvaret just nu och tittar bakåt på vad som hänt sedan förra försvarsbeslutet, 1963. Han lämnar även förslag på hur utvecklingen bör drivas i fortsättningen och det får ses som en del av hans underlag till det kommande beslutet, 1968. I utredningen finns även redovisat hur olika ekonomiska ramar kommer att påverka det framtida militära försvaret, men det kommer inte att beröras här. Så här ser ÖB på vikten av mekanisering och rörlighet med tydliga inslag av kombinerade vapen:

För att rörligheten skall kunna utnyttjas maximalt har mer lätthanterlig och ändamålsenlig krigsbromateriel anskaffats [...] De återstående brigaderna förses planerligt med modernare stridsvagnar och pansarskyttefordon [...] Striden på marken måste kunna föras över stora ytor. Detta ställer krav på ingenjörförband, som kan hålla förbindelser öppna och snabbt bygga nya.¹³⁷

---

¹³⁵ *Kavallerireglemente – JBat och J-skvadron*, s 1:62-63.

¹³⁶ *Svensk soldat*, s 26.

¹³⁷ *ÖB 65*, s 81-82.

En fortsättning på temat rörlighet kan man senare finna i regeringens proposition till försvarsbeslutet, 1968 där man även poängterar att rörligheten i vatten är betydelsefull. Så här skriver regeringen avseende våra pansarbrigader och deras utrustning kopplat till bl.a. rörlighet:

Nya stridsfordon (stridsvagn S och pansarbandvagn 302) tillförs de närmaste åren hälften av pansarbrigaderna. Härigenom nås en betydande ökning av eldkraft, rörlighet och skydd. Särskilt framträdande är härvid den ökade rörligheten genom att dessa fordon kan "simma".¹³⁸

Även hos infanteribrigaderna kände man till eftersattheten avseende deras rörlighet och nämner detta speciellt i propositionen till försvarsbeslutet 1972 och anger att en satsning på en nyanskaffning av terrängfordon skall påbörjas. Dock så vet vi i efterhand vad resultatet av detta blev och terrängbil 20 som bland annat var en produkt av beslutet hade visserligen en bra rörlighet på väg och i enklare terräng men absolut ingen skyddsnivå. I modernt språkbruk skulle vi kalla den "softskin", dvs. ett militärt terränggående hjulfordon utan splitterskydd:

För de infanteribrigaderna som skall behållas efter perioden och som skall ges organisation som motsvarar 1980-talets krav påbörjas nyanskaffning och utbyte av terrängfordonsbeståndet, så att ökad rörlighet förbättras.¹³⁹

Då manövertänkandet i mångt och mycket handlar om rörelsen och hur den skall vara behjälplig att föra fram elden är det lämpligt att redovisa följande citat ur AR 2 från 1963. Här påtalar man även rörelsens betydelse för att uppnå sina syften utan att man för den delen blir indragen i strid, något som är en av tankarna bakom manövertänkande:

Rörlighet medger att eld och trupp kan samlas till rätt plats vid rätt tidpunkt. Därigenom möjliggörs kraftsamling och handlingsfrihet. Om rörligheten är stor kan platser som är viktiga för stridens genomförande snabbt tas utan strid.¹⁴⁰

När det gäller övriga synpunkter så har det framförallt framförts från en högre politisk och militär nivå, anledningen till det kan vara att man vid denna tid stod vid en brytpunkt, följa uppustningen inom ramen för kalla kriget eller påbörja en förändring som svepta fram med student- och Vietnamrörelserna. Min uppfattning är att man från både politisk och militärt håll åtminstone hade en ambition att förbättra vår förmåga till rörlighet med hjälp av nya stridsvagnar, terrängbilar och krigsbromateriel. Hur som helst ser vi början på den förändringsprocess av Försvarsmakten som pågår än i dag.

4.3 Indikatorer som talar mot Manövertänkande i litteraturen

Det går även att finna uttryck för en inställning till försvaret av vårt land som bygger på en beredskap för ett utdraget och stelt agerande från både militärer och politiker. På dessa nivåer återkommer det både i försvarsbeslutet 1968 och 1972 då uppgifterna för det militära försvaret beskrivs, nämligen att det skall bjudas segt motstånd i försvaret av Sverige. Utav naturliga skäl återkommer denna formulering även i truppslagreglementen och soldatinstruktioner. Vietnamn kriget som pågick under det att denna soldatinstruktion togs fram präglade på sätt och vis av denna version då man här även lyfter man fram gerillakrig som ett alternativ till konventionell krigföring:

¹³⁸ Proposition nr 110 år 1968, s 76.

¹³⁹ Proposition nr 75 år 1972, s 208.

¹⁴⁰ AR 2, s 1:30.

Försvarsmaktens viktigaste uppgift är försvaret mot invasion. Om Sverige blir angripet skall försvarsmakten i det längsta förhindra att angriparen får fast fot på svensk mark. Segt motstånd skall göras i alla delar av landet, om så krävs även i form av gerillakrig [...].¹⁴¹

Att Sverige skulle försvaras med alla till buds stående medel är klart och att det kunde bli ett utdraget krig med stöd av permanenta befästningar, då inte förbanden räckte till. Jag väljer här att citera regeringens proposition till försvarsbeslutet 1972 som beskriver markstridsförbandens roll i försvaret av Sverige:

Detta bör således utgå från ett lokalt bundet försvar av områden och platser som har primärt intresse för en angripare. Här bör ordnas ett uthålligt försvar med lokalt bundna markstridsförband som är särskilt organiserade för dessa uppgifter. Permanenta utbyggda försvarsanläggningar med god motståndskraft mot bekämpning bör utnyttjas.¹⁴²

De iakttagelser jag gjort avseende motsatser till manövertänkande är att man till del ville hänga upp försvaret av Sverige kring ett segt och utdraget motstånd av hela landet, med stöd av permanenta försvarsanläggningar av olika sorter. Detta får mig att tänka på vår nyligen genomförda resa till Frankrike (april 2006) inom markoperatörsprofileringen och fransmännens Maginotlinje. Denna försvarsanläggning, byggd på 1930-talet, representerade ett redan då föråldrat system med fasta fundament som inte var kapabel till att genomföra en rörlig strid med flexibla manöverförband.

4.4 Diskussion och slutsatser för perioden

Även under denna period har bruket av valda indikatorer visat sig fungera bra som analysverktyg och jag har vid ett flertal tillfällen påträffat dessa i underlagen. Återigen måste AR 2 lyftas fram som det reglemente som starkast beskriver ett manövertänkande och som lämnar rikliga spår på detta. Skillnaden om man jämför AR 2 från 1952 och 1963 är att i den senare versionen bl.a. har betydelsen av rörlighet betonats starkare. Anledningen till det skulle kunna vara egen taktikanpassning utifrån omvärldens ökade tillgång på moderna rörliga förband och egen tillförsel av ny materiel. Exempel på denna materiel var stridsvagnar av typ *Centurion* vilka möjliggjorde en större manövreringsförmåga än sina föregångare och som var relativt nyinköpta i början på 1960-talet.

Speciellt framträdande har viljan att nyttja uppdragstaktik och kombinerade vapen varit och detta har konstaterats på alla nivåer från AR 2 till Svensk soldat. I likhet med 1950-talet används många olika begrepp då man beskriver dessa två, men innebörden är i stort sätt den samma. Förmågan till ökad rörlighet har noterats i AR 2 och det är något som också är starkt representerat när man läser vad regeringen och ÖB skriver. Dessa instanser är inte bara överens om vikten av stridsvagnar, pansarskyttefordon och terrängbilar för att möjliggöra detta utan betydelsen av ingenjörsresurser med olika typer av bromateriel lyfts fram. Härvid försökte man skapa en harmoni mellan viljan och förmågan till manövrering även om fientliga insatser åstadkommit avbrott i förbindelserna genom exempelvis en förstörd bro.

---

¹⁴¹ Svensk soldat, s 26.

¹⁴² Proposition nr 75 år 1972, s 113.

Mängden fakta som talar mot ett manövertänkande kan uppfattas som väldigt få jämfört med den som talar för och detta kan tyckas vara en snedfördelning av mängden energi som lagts ner i undersökningen. Ja huvudsyftet har varit att ta reda på indikatorer som talar för och inte i mot ett manövertänkande, men den andel fakta som talar emot detta är inte större. Bruket av de så kallade antiindikatorerna har inte gett något större utfall vilket innebär att inga klara motsatser till ett manövertänkande har kunnat påvisas. Men det betyder inte att vissa avvikelser inte kunnat spåras och att man helt kan avfärda dessa. I regeringens underlag kan det konstateras att uttrycket segt motstånd och även benämningen ”sega gubbar” i betydelsen uthålligt försvar används. Jämförelser med samma notering från föregående period kan göras och vår förväntan om att hjälp utifrån skulle tillskynda om vi bara kunde hålla ut tillräckligt länge är tydlig.

Slutsatsen är att även under denna period, som kan upplevas något turbulent, har förekomsten av indikatorer i den undersökta litteraturen visat på en vilja och ett sätt att uttrycka sig som i många stycken går att föra in under kategorin manövertänkande. Det har vid flera tillfällen påträffats beskrivningar som är näst intill identiska med dagens uppfattning om vad som exempelvis är uppdragstaktik eller indirekt metod. Det största motivet till att jag kan dra denna slutsats är den rikliga förekomsten av indikatorer i samtliga reglementen och främst då AR 2. I vissa truppslagsreglementen har det dock saknats någon del, främst avseende vilseledning som en metod att uppnå överraskning, men det övergripande intrycket är att manövertänkande på ett eller annat sätt genomsyrar det undersökta materialet.

5 Manövertänkande under 1990-talet

Det säkerhetspolitiska läget under 90-talet är starkt påverkat av de stora förändringarna som skedde i Östeuropa i slutet av 80-talet och början på 90-talet. De kommunistiska diktaturerna föll en efter en och Sovjetunionen hade ingen förmåga att bromsa den frihetsiver som befolkningen i dessa länder kände. I och med detta upphörde även WP att existera och slutligen kollapsade också Sovjetunionen. Ur detta politiska vakuum skulle NATO försöka hitta sin nya roll och skapa den legitimitet som organisationen behövde för att den skulle kunna fortsätta att verka. Den stora osäkerheten som bestod i hur det nya Ryssland skulle utvecklas och vilka ambitioner man där kunde ha påverkade den säkerhetspolitiska hotbildbedömningen i Sverige och hela Västeuropa.

Riksdagen tog 1992 ett nytt femårigt försvarsbeslut, som skulle innebära ett smalare men vassare försvar, enligt dåvarande försvarsminister Anders Björk. Riksdagsbeslutet innebar en kraftig personalreducering och omstrukturering av staber och förband. Ett nytt Högkvarter skapades vilket innebar en sammanslagning av de fyra centrala staberna (Fst, Ast, FS, MS). Trots dystra besked vad avser personalneddragningar och även ekonomiska problem som tvingade fram en krisproposition under hösten 1992, valde man att fortsätta satsningen på en ny stridsvagnspark och ett nytt flygsystem.¹⁴³ Militärutgifterna skulle uppgå till ca 35 miljarder kronor per år, vilket motsvarade knappt 3 % av BNP. Efter anslagsrevideringar i samband med krispropositionen beslutades det senare att fr.o.m. budgetåret 1996/97 skulle budgeten ligga 1,2 miljarder kronor under ramen i 1992 års försvarsbeslut.¹⁴⁴

I mitten av 1990-talet var Försvarsmakten organiserad i Armén, Marinen (med Kustartilleriet) och Flygvapnet som självständiga vapengrenar. Flygvapnet där ca 70000 personer kunde mobiliseras bestod av drygt 10 jaktdivisioner, 6 attack- och spaningsdivisioner samt 4 lätta attackdivisioner. Dessutom hade man ett antal basbataljoner, transportdivisioner, helikoptergrupper och stridslednings- och luftbevakningsbataljoner. Marinen kunde uppbära ca 70000 personer och skicka ut ett 40 tal ytstridsfartyg (robot-, vedett och patrullbåtar, kustkorvetter och minfartyg) samt 12 ubåtar till havs. Totalt kunde Försvarsmakten mobilisera totalt ca 600 000 personer (inklusive hemvärdet).¹⁴⁵

5.1 Arméns utformning under 1990-talet

I mitten av 90-talet bestod Armén av fältförband, territorialförband och hemvärn. Riksdagsbeslutet innebar att Armén skulle inrikta sin planering mot 16 brigader och bestod i mitten på 90-talet av 6 fördelningsstaber med stabs- och sambandsförband, ca 100 infanteri-, jägar-, pansar-, artilleri- och luftvärns (robot) bataljoner. 11 infanteri- och norrlandsbrigader, samt 2 pansar- och 3 mekaniserade brigader. Till detta kan läggas 7 artilleriregementen fördelade över riket. Totalt 450 000 soldater fanns till förfogande varav ca 100 000 bestod av hemvärdets personal. Viktigare vapensystem som hade börjat komma ut till förbanden var nu stridsvagn 121 och 122 samt stridsfordon 90. Att notera var den mängd av varianter avseende stridsvagnssystem som fanns, stridsvagn 103, stridsvagn 104 och stridsvagn 121-122. Dessutom innebar beslutet att splitterskydda en stor del av Arméns förband i och med inköp av öststatsfordon såsom pbv 401 (BMP-1) och pbv 501 (MTLB).¹⁴⁶

¹⁴³ Kent Zetterberg: "Efterkrigstiden 1945-1994", s 222.

¹⁴⁴ Krister Pallin: *Sveriges militära satsningar: en översikt av och med förklaringar till perioden efter 1945*, s 61,101.

¹⁴⁵ *Fakta om Försvarsmakten 1996*, s 22-23.

¹⁴⁶ *Fakta om Försvarsmakten 1996*, s 22.

5.2 Indikatorer som talar för Manövertänkande i litteraturen

Jag kommer här att redovisa de indikatorer på manövertänkande jag hittat i den litteratur jag studerat och som representerar denna period, dessa utgörs allt ifrån Försvarsbeslut 92 till ett antal reglementen både generella och truppslagsanknutna samt soldatanvisningar. Jag utgår ifrån de av mig valda indikatorerna samt redovisning sker en efter en och koppling görs till den litteratur som används.

5.2.1 Uppdragstaktik

I AR 2 från 1982 som styrde Arméns taktiska förhållningssätt fram till andra halvan av 90-talet finns för första gången begreppet uppdragstaktik med och definierat:

För att uppnå syftet med förbandens verksamhet ställer chefen uppgifter och tilldelar resurser. [...] Metoden att ställa en uppgift och tilldela resurser och att sedan låta den som löser uppgiften i största möjliga utsträckning själv bestämma *hur* den skall lösas kallas *uppdragstaktik*.¹⁴⁷

I AR 2 från 1995, som alltså gäller vid sidan om våra nyskrivna doktriner, uttrycks det vid ett flertal tillfällen att uppdragstaktik och förståelse för varför en uppgift måste lösas samt enkla och entydiga lednings- och lydnadsförhållanden skall vara grunden för vår ledning.¹⁴⁸ Ytterligare i kapitel ledning, med underrubrik grunder, hittar man följande styrning och ställningstagande:

Ledning skall utövas så att chefen påtvingar motståndaren sin vilja. Uppdragstaktik utgör grunden för vår ledning. Initiativ på olika nivåer skall uppmuntras och stödjas. Chefens vilja och syfte med striden skall vara väl känd hos de underlydande.¹⁴⁹

Dessutom finns det en underrubrik som heter uppdragstaktik, där det klart framgår vad Försvarsmaktens och speciellt Arméns uppfattning avseende uppdragstaktik är, denna överensstämmer med det av mig tidigare redovisade teorin. Detta kan även uttryckas med andra ord som förstärker innebörden av begreppet, exempel på det är:

Uppdragstaktik förutsätter att de underställda cheferna känner till högre chefs stridsplan. De kan då handla självständigt och i chefens anda, även när den ursprungliga planen inte kan följas eller om chefens möjlighet att påverka striden begränsas eller omintetgörs. Uppdragstaktik ställer även krav på att högre chef personligen följer upp striden vid underlydande och underställda förband och stödjer dem.¹⁵⁰

Det finns exempel på uppdragstaktik, eller vad som kan tolkas som en del av denna, både när det gäller anfall som försvar. I kapitlet om stridsätt, i avsnittet om anfallsstrid anger man att anfallsrörelsen i regel skall starta på stor bredd och att förbanden ges anfallsmål långt fram. Att ge underställda förband anfallsmål långt fram uppmuntrar enligt min mening de cheferna att själva välja tillvägagångssätt och framryckningsvägar inom given uppgift och inte stycka upp med en massa delmål på vägen, detta skall överlätas till de underställda cheferna. Detta formulerar AR 2, från 1995, på följande sätt: ”Framryckning startar i regel på stor bredd. Förbanden ges anfallsmål långt fram, om möjligt skall förbanden direkt gå mot slutmålet”.¹⁵¹

¹⁴⁷ AR 2 (Stockholm, FM 1982), s 3:26-28.

¹⁴⁸ AR 2 (Stockholm, FM 1995), s 38, 41.

¹⁴⁹ AR 2 (1995), s 76.

¹⁵⁰ AR 2 (1995), s 78.

¹⁵¹ AR 2 (1995), s 60.

Även vid stridssättet försvar, alltså inte enbart anfall, uppmuntras chefer att nyttja uppdragstaktik och under samma kapitel i avsnittet om försvarsstrid kan man läsa att chefen skall kunna verka även då kontakten med högre nivå brutits, detta uttrycks i AR 2 på följande sätt: ”Chefen för ett förband som försvarar ges sådana riktlinjer för stridens förande, att han kan verka även om förbandet blir inneslutet eller om sambandet med den högre chefen bryts eller störs”.¹⁵²

I våra truppslagsreglementen kan essensen av uppdragstaktiken framgå tydligt, om än formulerat på olika sätt. Vid så kallad positiv rapportering lämnar underställda chefer förslag på lösningar, positiva sådana, som ligger i linje med högre chefs vilja och beslut. Genom att på detta vis se till ett högre syfte kan chefen fortsätta att agera, hålla ett högt tempo och genomföra striden på våra villkor. Här är det enligt min mening inte bara bataljonschefen som avses, även om det är ett bataljons reglemente, utan detta gäller chefer på alla nivåer. I *Brigadreglemente Armén Mekaniserad bataljon* (BrigR A Mekbat) från 1998, uttrycks detta på följande sätt: ”Om anfallet inte omedelbart skall fortsätta, t ex då ordern är ‘beredd ta’ och chefen ser tillfälle att ta initiativet, utnyttjar han detta genom att lämna förslag till åtgärder - så kallad positiv rapportering - till högre chef”.¹⁵³

Detta kan även brytas ner till kompaninivå, notera att reglementet är från 2003, men inställningen hos pansar- och stridsvagnsförbanden har varit den samma långt tidigare. Det som inte framgår här, är att den fortsatta framryckningen skall föregås av så kallad positiv rapportering, se ovan, där kompanichefen anmäler att förstahandsuppgiften är löst och att viljan och förmågan till vidare anfall finns. I *Brigadreglemente Armén Stridsvagnskompani* (Brig R A Strvcomp), från 2003, beskrivs detta på följande sätt: ”Om anfallet är framgångsrikt, ska möjlighet att snabbt anfalla in på djupet av fiendens gruppering tas till vara, om det överensstämmer med bataljonschefens stridsplan”.¹⁵⁴

Även hos jägarförbanden börjar man att använda sig av uttrycket, uppdragstaktik, trots att det har använts långt tidigare. Det är särskilt lämpligt för jägarförbandens strid att tillämpa uppdragstaktik, främst på grund av de långa tiderna som uppdragen kan ta och ytorna man verkar inom. I vilken anda jägarstriden skall genomföras på och den speciella miljö dessa soldater skall verka i uttrycks i *Infanteri- och kavallerireglemente, Jägarkompani och Norrlandsjägarskvadron*, från 1990, på följande sätt: ”Uppdragstaktik eftersträvas och är ofta en nödvändighet vid ledning av jägarförband på grund av de stora ytorna och för att förbanden under lång tid ska kunna verka utan samband med närmast högre chef”.¹⁵⁵

På soldatnivån fortsätter dennes handböcker att påtala vikten av att den enskilde skall våga ta initiativ och detta skall vara en naturlig företeelse både om man agerar som chef eller menig. Detta tillsammans med realistiska övningar skall i mesta möjliga mån genomsyra utbildning av våra förband. I *Svensk soldat*, från 1983, formuleras detta i något nedskuren version på följande sätt: ”[...] Utbildningen skall därför göra det naturligt för var och en att snabbt och vanemässigt utföra chefens order. Lika naturligt skall det vara chefer och enskilda tar initiativ och utan order när så krävs [...]”.¹⁵⁶

---

¹⁵² AR 2 (1995), s 62.

¹⁵³ BrigR A Mekbat (förhandsutgåva) (Stockholm, FM 1998), s 48.

¹⁵⁴ BrigR A Strvcomp (Stockholm, FM 2003), s 52.

¹⁵⁵ Inf- och kavreglemente, J-komp och N-Jskv (Stockholm, FM 1990), s 20.

¹⁵⁶ Svensk soldat (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd 1983), s 87.

I både generella reglementen som AR 2 och truppslagsreglementen finns flera exempel på att användandet av en uppdragstaktik stimuleras, dock är förekomsten av en formulerad uppdragstaktik mindre förekommande i de lägre reglementena. Det kan bero på att man där är mer knuten till ren stridsteknik och ett exercismässigt förfaringssätt i syfte att uppnå maximal effekt.

5.2.2 Indirekt metod

Flera av våra reglementen konstaterar i samband med beskrivning av fiendens förmågor och resurser att dennes förband kräver stora mängder förnödenheter och en väl fungerande underhållsorganisation. I AR 2, från 1982, tar man upp ett exempel på hur en metod, som får uppfattas som indirekt, då den inte går direkt på det som förnödenheterna är till för, kan användas. Operationer på djupet mot dessa ”sårbarheter” kan utnyttjas och på så sätt försvåra fiendens verksamhet:

Förbanden förbrukar stora mängder ammunition och drivmedel under strid vilket kräver en underhållstjänst som fungerar väl. [...] Genom insatser på djupet av fiendens gruppering kan vi skapa stora svårigheter.¹⁵⁷

Även anfall i fiendens flank kan anses vara en form av indirekt metod då man i detta fall oftast möter dennes mindre hårda delar. En sådan manöver kan hota motståndarens förbindelser något som ofta är sammankopplat med den förnödenhetsförsörjning föregående utdrag tog upp. I AR 2, från 1982, formuleras detta enligt följande: ”Anfall i fiendens flank eftersträvas eftersom det hotar fiendens förbindelser och i regel träffar hans sårbara eller mindre stridsberedda delar”.¹⁵⁸

I AR 2 från 1995 som har liknande skrivningar, som de ovan redovisade, har även med möjligheten att utnyttja andra tänkbara angreppspunkter, vilket i sig inte är något nytt. Genom att hitta luckor mellan fiendens förband och hitta dennes svagheter kan vi bibehålla ett högt anfallstempo och fortsätta agera. I denna version av det allmänna arméreglementet uttrycks det på följande sätt: ”[...] Genom att utnyttja luckor, oförsvarad terräng och svagheter hos angriparen kan vi ta initiativet [...]”.¹⁵⁹

I citatet nedan ur samma reglemente, finns följande formulering, där man gör klart att anfall mot fiendens tät och därmed starka förband skall undvikas. Om våra förband i stället koncentrerar sin kraft på andra delar såsom exempelvis ledning och underhåll, kan man få en verkan som indirekt ger samma effekt som att slå ut hans slagkraftiga manöverförband. Utan att nämna detta som en indirekt metod har man i alla fall beskrivet en sådan och här finns även ordet indirekt med:

Att slå mot andra mål än fiendens hårda anfallstater eftersträvas. I vissa fall kan huvudmålet indirekt påverkas genom att först slå ut gränssättande funktioner, exempelvis ledning, understöd, underhåll och fältarbeten.¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ AR 2 (1982), s 2:85.

¹⁵⁸ AR 2 (1982), s 8:10.

¹⁵⁹ AR 2 (1995), s 17.

¹⁶⁰ AR 2 (1995), s 49.

Jägarförbanden som utför eldöverfall mot fiendens bakre delar och dennes förmåga att bl.a. skjuta indirekt eld eller att förnödenhetsförsörja främre styrkor, använder sig av en indirekt metod som på sikt kan försvåra hans möjligheter att fortsätta strida. Detta får väl även anses vara ett uttryck för användandet av kombinerade vapen. I *Infanteri- och kavallerireglemente, Jägarkompani och Norrlandsjägarskvadron*, från 1990, kan man läsa följande: ”En aktiv insats för att försvåra fiendens utnyttjande av artilleri genom insats mot eldlednings- och pjäsfunktioner samt ammunitionstransport är en viktig del i jägarstriden”.¹⁶¹

Det som är intressant men denna period, avseende indirekt metod är att man hittar flera exempel på ett tänkande åt det hållet. Här finns, vilket är redovisat ovan, en formulering som enligt mitt sätt att se det fullt överensstämmer med hur vi i dag förklarar den indirekta metoden och det är inte konstigt då reglementet i sig fortfarande gäller.

5.2.3 Överraskning och vilseledning

Som vanligt börjar jag med ett citat ur *AR 2* från 1982 och ur kapitlet anfall kan man läsa betydelsen av valet av tidpunkt när anfallet skall igångsättas. Tiden utgör här tillsammans med skenåtgärder det instrument som möjliggör överraskning och vilseledning. Reglementet visar att dessa två komponenter hör ihop och om kan dessa förenas i en taktisk händelse får detta positiva följder för uppgiftens lösande:

Tidpunkten för anfallet väljs så att fienden överraskas. Anfall vid en tidpunkt som fienden kan bedöma vara mindre sannolik kan ge stor framgång. Genom skenanfall kan fienden vilseledas om tidpunkten eller området för huvudstyrkornas anfall.¹⁶²

Att överraskning och vilseledning är förenliga finns också med i *AR 2* från 1995 och beskrivs i grunder för arméförbanden som en förutsättning att nå framgång i striden. Man förklarar här att överraskning alltid eftersträvas och det kan uppnås på olika sätt bl.a. genom vilseledning och att vi uppträder på ett sätt motståndaren inte kan förutse:

Ofta är överraskning en förutsättning att nå framgång. Genom överraskning kan vi uppnå lokal överlägsenhet. Överraskning eftersträvas alltid och kan uppnås genom att vi håller ett högt stridstempo, vilseleder fiende och/eller uppträder oväntat till tid och rum.¹⁶³

Vidare står det att finna i reglementena att små förband med hjälp av överraskning kan nå framgång, en av manövertänkandets grunder är ju att detta skall vara genomförbart. Även här finns vilseledning med som en katalysator och tillsammans med ett högt anfallstempo skall man kunna åstadkomma detta. I *AR 2*, från 1995, uttrycks vikten av dessa indikatorer på följande sätt: ”Genom överraskning kan vi ta initiativet och nå framgång även med små styrkor. Detta åstadkoms främst genom ett högt stridstempo och vilseledning”.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ *Inf- och kavreglemente, J-komp och N-Jskv*, s 12.

¹⁶² *AR 2* (1982), s 8:14.

¹⁶³ *AR 2* (1995), s 45.

¹⁶⁴ *AR 2* (1995), s 38.

Denna skrivning kan man även hitta i våra truppslagsreglementen och ett exempel är hämtat från *BrigR A Bataljon*, från 1997, och i första häftet som avhandlar grunder. Här ser man tydligt den röda tråden och kopplingen mellan det generella reglementet *AR 2* och hur truppslagen i sin tur kan formulera det:

Genom att han blir överraskad kan även en liten insats åstadkomma stor verkan. Det krävs initiativ för att kunna överraska fienden. Genom vilseledning kan vi lura fiendens chefer att fatt beslut på felaktiga, ofullständiga eller inaktuella underrättelser om vår verksamhet.¹⁶⁵

Jag har i litteraturen för denna period främst hittat exempel på överraskning kopplat till vilseledning i de två *AR 2* som var styrande, men även i några av truppslagsreglementena. Med den skrivningen och genom min tolkning efter att ha läst dessa dokument uppfattar jag att det hänger samman med ett manövertänkande. Denna uppfattning baserar sig främst på texten att med överraskning i kombination med vilseledning och högt tempo, kan man uppnå goda resultat även med mindre enheter och liten insats.

5.2.4 Kombinerade vapen

Insikten att flera förband med olika system tillsammans och i symbios uppnår en större uteffekt framgår när man läser de delar av våra reglementen där man beskriver våra förband. Detta är enligt min uppfattning en vidareutveckling av tanken när man tog fram brigadsystemet i slutet på 1940-talet där mångfalden skulle möjliggöra ett autonomt uppträdande. I *AR 2*, från 1982, uttrycker man sig på följande sätt när man förklarar detta: ”Striden förbereds och genomförs så att den bästa totala effekten nås. Förband av olika slag skall stödja och komplettera varandra”.¹⁶⁶

Att dessa förband kan variera i sin utformning och att det inte finns fasta lösningar förstår man när man läser nästa version tretton år senare. Vi måste här kunna känna av situationen och fatta vilka utmaningar som väntar samt vara beredda på att snabbt hitta tillfälliga konstellationer som bär mot lösandet av uppgiften. Här kan benämningen allsidigt sammansatta förband helt klart jämföras med kombinerade vapen och i *AR 2*, från 1995, fastställer man följande: ”[...] Tillfälliga lösningar och improvisation är nödvändiga, för att vi tillräckligt snabbt skall kunna organisera allsidigt sammansatta förband och sätta in dem i strid”.¹⁶⁷

I delar av truppslagsreglementena som beskriver bataljonens anfallsstrid, finns andra uttryck men som kan läsas i betydelsen kombinerade vapen, dessa är tillfällig stridsindelning eller mixning av förband. Även här lyfts möjligheten fram att när så krävs omorganisera den fasta strukturen i syfte att nå önskad effekt. I *BrigR A Mekbat* från 1998 uttrycks detta enligt följande: ”En tillfällig stridsindelning (mixning) kan vara nödvändig när strideffekten kräver det, t ex i bebyggelse eller i skog, då bataljonen framrycker på stor bredd och på flera tåter eller mot en luftlandsatt fiende som framrycker på marken”.¹⁶⁸

---

¹⁶⁵ *BrigR A Bataljon (häfte 1 grunder)* (Stockholm, FM 1997), s 19.

¹⁶⁶ *AR 2* (1982), s 5:2.

¹⁶⁷ *AR 2* (1995), s 92.

¹⁶⁸ *BrigR A Mekbat*, s 40.

Ovanstående redovisade citat har klart redogjort för de positiva effekter som flera system i kombination och harmoni med varandra kan åstadkomma. Reglementena har även påvisat ett flertal olika benämningar för samma sak och det är något som har konstaterats på flera andra platser, framtiden får utvisa om man i kommande reglementen även får med begreppet kombinerade vapen.

5.2.5 Andra observationer

I det underlag som ÖB lämnade till regeringen inför Försvarsbeslutet 1992 konstaterar han att i de anvisningar som regeringen lämnat skall försvarsmakten ges en struktur som innehåller ett begränsat antal förband där kvalitetskraven och kraven på krigsduglighet skall ställas högt. För att kunna göra detta föreslår ÖB bland annat att förbanden snabbt skall kunna sättas in och poängterar både vikten av förband med inslag av flera system för bästa effekt och hög rörlighet. I denna så kallade ÖB 92 uttrycker han sig på följande sätt: "[...] Förbanden skall vidare vara allsidigt sammansatta med hög initialeffekt och omedelbar insatsförmåga. Operativt rörliga förband prioriteras före fasta förband och förband med begränsad operativ rörlighet".¹⁶⁹

I och med Försvarsbeslutet 1992 bestämdes det att påbörja införandet av nya stridsvagnar, stridsvagn 122 (Leopard 2). Detta innebär en ökad förmåga till rörlighet, eldkraft och skydd samt att Sveriges stridsvagnspark skulle komma att bli i många stycken överlägsen andra länders dito. "Följande står att läsa i Försvarsutskottets betänkande inför Försvarsbeslutet: "Utskottsmajoriteten yrkar bifall till regeringsförslaget att under försvarsbeslutsperioden påbörja omsättningen av stridsvagnar i en av de två pansarbrigaderna som skall behållas".¹⁷⁰

Resultatet av detta beslut blev senare att Sverige införskaffade två typer av stridsvagnar, stridsvagn 121 som leasades och stridsvagn 122 som köptes, båda hade den tyska Leopard 2 som grundkoncept. I Försvarsutskottets betänkande och dess förslag till utformning av Armén kan konstateras en neddragning av pansarbrigader från fyra till två, men att två pansarbrigader skall omvandlas till mekaniserade brigader med stridsvagnar och stridsfordon 90.¹⁷¹ Det är dessa mekaniserade brigader som utrustas med den begagnade och leasade stridsvagn 121.

I Försvarsbeslutet 1992 har uttrycket "sega gubbar" tagits bort och ersatts med en formulering som inte på samma sätt låser fast var och ens tankar vid ett tillsynes ålderdomligt agerande. Även om försvarsmaktens uppgifter i grunden är den samma har begreppet som myntades till försvarsbeslutet 1948 tagits bort och detta kan tolkas som ett nytänkande. Genom *Försvarsutskottets betänkande*, 1991/92, uttrycks det delvis hur Försvarsmakten skall användas: "Vid ett angrepp över landgräns skall inriktningen liksom hittills vara att successivt bryta angriparens anfällskraft genom ett djupförsvar".¹⁷²

---

¹⁶⁹ ÖB 92, s 28.

¹⁷⁰ Försvarsutskottets betänkande 1991/92: FöU12, s 4.

¹⁷¹ Försvarsutskottets betänkande 1991/92: FöU12, s 50.

¹⁷² Försvarsutskottets betänkande 1991/92: FöU12, s 41.

Vidare finns flera andra signaler på ett nytt tänkande hur förbanden skall användas och stridsfordonsförbanden med dess förmåga att utmanövrera fienden med hög rörlighet och högt tempo, lyfts fram som ett exempel på det. Man tar upp den stora betydelsen av *rörlighet* och jag noterar att detta har ersatts till del av begreppet *manövrering*. I AR 2, från 1995, formuleras detta på följande sätt: ”Stridsfordonsförbandens möjlighet att manövrera och hålla ett högt anfallstempo utnyttjas för att manövrera ut fienden och tvinga honom att parera”.¹⁷³

5.3 Indikatorer som talar mot Manövertänkande i litteraturen

Då manövertänkande i sig enligt min mening kräver välutbildade och välövade chefer och förband kan man under denna rubrik lyfta fram ett exempel på denna oro som man kan finna i ÖB:s underlag till försvarsbeslutet 1992, ÖB 92. Där i hans redovisning avseende arméstridskrafternas förmåga påtalas brister i främst förbandens möjlighet att snabbt sättas in och tillgänglig modern materiel:

[...] Även för att innehålla ÖB operativa minimikrav redovisas vid ungefär hälften av förbanden behov av kompletterande utbildning mm. Brister i samträning och samövning på grund av inställd eller reducerad repetitionsutbildning är den främsta orsaken. [...] Allvarligast är emellertid bristen på materiel kvalitet hos många förband, då detta tar flera år att rätta till.¹⁷⁴

Detta är något som även tas upp i Försvarsutskottets betänkande inför samma försvarsbeslut och där är man även orolig för arméförbandens försämrade krigsduglighet och operativa förmåga. Min uppfattning är att dessa två skrivningar sammantaget målar upp en rätt så dyster bild av Arméns förmåga. Betänk också att vid denna tid hade östblocket fallit samman och ingen kunde riktigt säkert förutse, inte ens på kort sikt, den säkerhetspolitiska agendan:

[...] omodern materiel i vissa förband, otillräcklig förmåga till strid i mörker hos markstridsförbanden, eftersatt materielunderhåll samt i vissa fall brister i utbildning och uthållighet. Sammantaget har detta lett till försämrade krigsduglighet och operativ förmåga, främst hos arméstridskrafterna.¹⁷⁵

Trots en mörk bild om tillståndet i Försvarsmakten i allmänhet och Armén i synnerhet så skall vi minnas att regeringen i och med försvarsbeslutet 1992 och den krisproposition som senare följde under samma år kvarstod satsningarna på både en ny stridsfordonspark och ett nytt flygsystem.

5.4 Diskussion och slutsatser för perioden

För 1990-talet i likhet med de föregående perioderna är det vikten av uppdragstaktik och kombinerade vapen som tydligast kommer till uttryck. Betydelsen av allsidigt sammansatta förband är något som även ÖB tar upp i sitt underlag till försvarsbeslutet. Denna gång har det till skillnad från föregående perioder varit enklare att hitta även övriga indikatorer. Likväl i de generella reglementena som i truppslagsdelarna finns flera uttryck som både beskriver indirekt metod och överraskning med inslag av vilseledning. Man kan även notera en attitydförändring under denna period främst i början, och grunden till detta kan vara den nya världspolitiska situationen, i samband med att kalla kriget upphörde.

---

¹⁷³ AR 2 (1995), s 54.

¹⁷⁴ ÖB 92, s 9.

¹⁷⁵ Försvarsutskottets betänkande 1991/92: FöU12, s 49.

Även om Försvarsbeslutet 1992 förändrades i och med den krisproposition som kom senare under samma år kan, denna undersökning inte hitta några tecken på att detta skulle ha påverkat innehållet i våra reglementen och andra styrande dokument. Tvärtom i och med att införskaffandet av de nya stridsfordonen fullföljs så skapas det under andra halvan av perioden reglementen anpassade efter dessa. Eftersom denna nya materiel utgjorde en sådan stor skillnad från det gamla, främst i förmågor som eld, rörlighet och skydd blev även skillnaderna i reglementena större då dessa förmågor möjliggjorde ett betydligt större tempo än tidigare. Något som inte minst märktes på våra övningsfält i och med större övningar då dessa började kännas små och inte räckte till, moment som tidigare tog en hel dag kunde nu vara över redan inom loppet av några timmar.

Det som är oroväckande för denna period är dock att man från både militärt och politiskt håll konstaterar att bristen på utbildning och kvalitativ materiel skapat en oförmåga att genomföra viss verksamhet kopplat till vår operativa förmåga. Detta är i och för sig något som undanröjs längre fram då ett flertal nya fordons- och materielsystem tillförs många förband. Men ny materiel ersätter inte en välövad organisation fullt ut och fortfarande är övningsverksamheten begränsad. I vissa stycken har den upphört helt och främsta exemplet på det är repetitionsövningar som inte genomförts sedan mitten på 1990-talet. Ytterligare iakttagelser är som kan var värd att diskutera är neddragningen av förband som genomfördes under perioden. Främsta exemplet är reduceringen av de fyra pansarbrigaderna till två, som minskade vår förmåga att verka med ett större antal manöverförband. En viss kompensation ges dock i och med upprättandet av de mekaniserade brigaderna, men dessa kan inte jämföras fullt ut med pansarbrigaderna eftersom man här behåller mycket av den äldre materielen såsom pansarbandvagn 302 och stridsvagn 104.

Efter att ha studerat de reglementen som styr Arméns verksamhet generellt, nämligen *Arméreglemente del 2 (AR 2)* från 1982 och 1995, kan jag konstatera att förekomsten av indikatorer som talar för manövertänkande är påtagliga och starkt representerade. Även i flera av truppslagsreglementena finns en större mängd uttryck som klart passar in i och överensstämmer med konceptet som helhet. Min slutsats blir därför att under denna period likt de föregående finns klara och tydliga spår på manövertänkande i den undersökta litteraturen. Till skillnad från 1950- och 1970- talen har man under denna period börjat kalla några av begreppen vid sitt rätta namn. Detta har konstaterats både i AR 2 och i truppslagsreglementen, exempelvis förekommer "uppdragstaktik" som benämning i bägge. Dock så finns det fortfarande omskrivningar av begreppen och kombinerade vapen kallas än så länge för allsidigt sammansatta förband eller tillfällig stridsindelning, precis som tidigare.

6 Avslutning

Syftet med denna uppsats har varit att ta reda på i vilken mån det inom Armén existerade manövertänkande före formuleringen av Försvarens doktriner och följande frågor ställdes inledningsvis. Jag avslutar med förslag på fortsatt forskning och en kortare utblick.

I vilken mån finns det spår av manövertänkande i försvarspolitiska och militära dokument under efterkrigstiden?

Som tidigare framkommit under respektive period har förekomsten av indikatorer på manövertänkande varierat i omfattning beroende på vilken typ av reglemente eller annan litteratur som studerats. I samband med respektive period har detta även redovisats och man har då kunnat märka att graden av manövertänkande är påtaglig. En reglementes serie som visat sig vara mycket före sin tid är och som får anses övergripande och allmän för Armén nämligen *Arméreglemente del 2 (AR 2)*. Här har samtliga indikatorer påträffats och det får anses som unikt för denna undersökning. Indikatorerna har i samtliga fall visat sig vara ett väl fungerande analysverktyg om än kompletterats med främst förmågan till rörlighet under "övriga observationer". Metoden som använts bedöms kunna nyttjas i andra liknande studier.

När man nu tittar mer noggrant på frågeställningen så är det första som slår mig att det är inte bara spår av manövertänkande som gjorts utan ganska stora avtryck har lämnats. Börjar man att se till de politiska och militärstrategiska dokumenten uttrycks det där en vilja att utifrån rådande situation, främst säkerhetspolitisk och ekonomiskt att göra det bästa av de beslut som man hade att fatta. Inledningsvis fanns det en samsyn och gemensam överenskommelse över blockgränserna men denna byttes senare ut till oenighet på 1960-talet. Vid undersökning av denna nivå har det varit svårare att nyttja bara indikatorerna utan även andra faktorer har spelat en stor roll. Skulle bara indikatorerna och inget annat vägas in skulle graden av manövertänkande här vara nästan minimal. Det som varit påtagligt med denna nivå är förmågan att se på rörlighet, utnyttjande av mångsidighet i kontexten att utnyttja varandras fördelar (kombinerade vapen) och betydelsen av mekaniserade förband.

I reglementena har bruket av indikatorer bäst kommit till sin rätt, här har undersökningen påvisat att manövertänkande i någon form förekommer även hos flera truppslag inom Armén. Det är inte bara hos stridsfordonsförbanden som man kanske först tänker på, utan infanteri- och jägarförbanden har också brukat detta sätt att uttrycka sig. Den klart mest förekommande indikatorn som påträffats är uppdragstaktik och den kan man finna på alla nivåer, därefter har i tur och ordning kombinerade vapen, överraskning tillsammans med vilseledning och indirekt metod påträffats. För den enskilde soldaten kan det vara svårt att se hur manövertänkande kan nyttjas av han eller henne men undersökningen har visat att även här finns det spår om än i något begränsad mängd. Här beskrivs främst ett önskat agerande som gynnar uppdragstaktik (handla i chefens anda) och viljan att ta initiativ.

Det som får sammanfatta denna frågeställning och som berör hela undersökningsmaterialet är att man under perioden från 1950- till slutet på 1990-talet kan konstatera ett manövertänkande om än i något olika utförande, beroende på vilken del man fokuserar på. Hur man väljer att uttrycka detta varierar, men om man sätter in dessa i ett sammanhang och inte bara ser till lösryckta ord framträder en klarare bild och ett mönster upprepas från en period till en annan. Totalt sätt, utifrån de citat och slutsatser som redovisats genom undersökningens gång, så får omdömet bli att graden av manövertänkande är så omfattande att det får anses som klarlagt att detta är något som förekommit före våra nyskrivna doktriner.

I vilken mån finns det spår av ett tänkande som är direkt oförenligt med manövertänkande i försvarspolitiska och militära dokument under efterkrigstiden?

Bruket av antiindikatorer har här använts för att påvisa om någon beskrivning i undersökningsmaterialet strider emot begreppet manövertänkande. Denna metod har visat sig användbar, men beroende på vad som kunde konstateras i den föregående frågeställningen, har inte motsättningarna varit så tydliga. Huvudsyftet med undersökningen har alltså varit att hitta spår på manövertänkande i litteraturen, inte tvärtom, men som en åtgärd att balansera den samma har även dessa så kallade antiindikatorer brukats. Som tidigare redovisats är inte den relativt låga förekomsten av skrivningar som är direkt oförenliga med manövertänkande ett resultat av en lägre ambition att hitta dessa, utan våra reglementen har visat sig vara så utformade. Möjligen om valet av litteratur hade varit annorlunda och kanske andra trupper hade varit föremål för undersökningen skulle resultatet bli ett annat, detta lämnas öppet till framtida uppsatser.

Där man främst hittar indikatorer på en skrivning som kan anses som motsättningar till manövertänkande är ur de dokument som kommer ifrån den politiska delen. Uttryck som segt motstånd och uthålligt försvar förekommer. Även om det är på den politiska nivån som mesta av de negativa indikatorerna konstateras så har några av dessa sitt ursprung i hur Försvarsmaktens valde att formulera sig. Exempel på det är i ÖB 47 där Överbefälhavaren använder uttryck som "strategisk defensiv" och "sega gubbar". Vilket kan tolkas som ett rent utnöttningsförfarande där vi drar oss tillbaka för att vänta och se, samt invänta hjälp ifrån någon större nation eller allians utifrån. Under främst 1970-talet ville man även knyta upp en del av krigföringen till permanenta försvarsanläggningar som för tankarna till förberedelser för ett utnöttningskrig och inte en rörlig flexibel strid. Dessa anläggningar härstammar från det kalla kriget och hotet ifrån bl.a. de kärnvapen som kunde hota oss i samband med en fientlig invasion. Under denna period var det en fördel att kunna stänga in sig i fasta nedgrävda fortifikatoriska konstruktioner. Dock så har det vid flera tillfällen uttryckts en vilja till det motsatta, dessa har oftast fallit på grund av ekonomi eller den säkerhetspolitiska situationen i vår omvärld, där ett gott skydd utgjorde lösningen på de då aktuella hoten. Ekonomin har även varit av betydelse när man under exempelvis 1990-talet målade upp en relativt dyster bild av utbildningsnivån och material statusen vad avser många av våra förband. Då välutbildade och välutrustade förband, om än inte överlägsna till antalet, utgör grunden för utnyttjande av manövertänkande, är detta värt att påpeka.

Även i några av reglementena och instruktioner har vissa motsättningar kunnat påvisas, det som då är framträdande är viljan att tillintetgöra och slå fienden samt bryta hans motståndskraft. Medlet för att kunna åstadkomma detta är främst elden och den anses som mycket viktig för möjligheten till seger. Denna inställning kan man finna både i de allmänna reglementena som AR 2 och i de olika trupperdelarna. Ytterligare konstaterande som kan göras är att man under främst 1970-talet förbereder sig på möjligheten, kanske med erfarenheter från Vietnam kriget som grund, att även använda gerillakrigstaktik som ett yttersta uttryck för vår vilja att försvara landet. Även om gerillakrig oftast uppfattas som en utdragen handling skall man även beakta att i detta sätt att föra krig finns det inslag av manövertänkande.

För att sammanfatta denna frågeställning kan man konstatera att det förekommer en viss del av motsättningar till manövertänkande i det material som undersökningen bygger på. Dessa kan man hitta på samliga nivåer och i olika utformningar, dock så har de inte visat sig lika tydliga som de indikatorer som talar för den samma.

Vad talar för att det starka inslaget av manövertänkande i dagens doktriner är ett tecken på kontinuitet och vad talar för att det är ett tecken på ett brott med det gamla?

Det som talar för en kontinuitet är främst hur omfattande förekomsten av indikatorer har varit i de fyra AR 2, som varit gällande under denna undersökningsperiod. Dessa reglementen har senare utgjort ett viktigt utgångsmaterial för processen som ledde fram till utgivningen av våra nya doktriner. I främst de två senaste utgåvorna av AR 2 kan man se klara kopplingar till våra doktriner avseende manövertänkande och AR 2 som gavs ut 1995 gäller fortfarande tillsammans med övriga doktriner. Ytterligare tecken på denna röda tråd mellan gammalt och nytt är att det med denna analysmetod har konstaterats en riklig förekomst av manövertänkande i huvuddelen av det undersökta materialet.

Det som också är intressant och som kan antyda en form av kontinuitet är att graden av manövertänkande inte nämnvärt har ökat ju längre fram i undersökningen man kommit, även om 1990-talets reglementen visar en tydligare bild. Denna tydlighet kommer främst ifrån sättet man uttrycker sig på och här förekommer även i vissa fall den riktiga benämningen, uppdragstaktik är ett exempel på det. Det har även vid flera tillfällen påträffats beskrivningar som är näst intill identiska med dagens uppfattning om vad som exempelvis är uppdragstaktik eller indirekt metod. Konceptet med manövertänkande som sådant kan i och med denna undersökning tyckas vara ett gammalt begrepp som vi nu satt ett namn på och det är helt riktigt då man betänker att dess ursprung redan kunde skönjas i början på 1900-talet.

Brottet med det gamla ser jag främst att man nu tagit bladet från munnen och att Försvarsmakten klart ger uttryck i sina doktriner för att det är manövertänkande som skall utgöra grunden för vårt agerande. Brottet med det gamla ser jag inte som något negativt utan det får anses vara en positiv utveckling som möjliggjorts med hjälp av dessa nya doktriner. Tidigare har vi i Sverige haft en tendens att göra mycket på vårt eget sätt och anledningen till det kan vara flera. Vi är ett litet land som inte förrän 1995 i och med EU inträdet tillhört någon egentlig allians, om man räknar bort FN. Detta har gjort att vi kanske inte på samma sätt som nationer tillhörande en organisation, exempelvis NATO sökt gemensamma lösningar internationellt. Då försvaret av det egna territoriet inte framstår som lika centralt längre med anledningen av det förändrade världsläget och att vi allt mer styr våra blickar mot konflikter och övar utomlands innebär detta att vi även måste hitta mer av dessa gemensamma lösningar. Detta har underlättats av att vi nu har doktriner som med militärteoretisk grund knyter samman oss inte bara nationellt utan även internationellt.

Även om våra nya doktriner till stor del bygger på egna förvärvande erfarenheter nedtecknad i våra tidigare reglementen, så ligger brottet även i att vi nu faktiskt har gemensamma doktriner, tillsammans med mer arena inriktade, som mer förenar än skiljer oss åt. Dessa doktriner har även om de är satta med svensk prägel och uttrycker vår vilja skapat en grund för hur Försvarsmakten skall agera i framtiden. I förordet till *Militärstrategisk doktrin*, från 2002, uttrycks detta på följande sätt: "Försvarsmaktens doktriner skall ge vägledning och förståelse för hur stridskrafterna skall användas i dag och de närmaste åren".¹⁷⁶ De närmaste åren kommer Försvarsmaktens åtagande internationellt att öka och vi blir ännu mer inblandade i operationer i multinationella styrkor. Detta talar för att vi måste ha välgrundade doktriner i ständig utveckling som vägleder oss i vårt handlande.

---

¹⁷⁶ *Militärstrategisk doktrin*, s 3.

6.1 Fortsatt forskning och utblick

Då denna undersökning rört den svenska Arméns utnyttjande av manövertänkande under en begränsad period mellan andra världskriget och millennieskiftet, kan det vara av intresse att undersöka även andra närliggande områden. Dessa skulle i så fall kunna vara följande:

- Undersöka hur mycket av manövertänkande man kan spåra i litteraturen hos Försvarsmakten i övrigt (Marinen och Flygvapnet) från denna tid.
- Undersöka hur mycket av manövertänkande man kan spåra i litteraturen hos Försvarsmakten och/eller Armén under första halvan av 1900-talet.
- Undersöka hur mycket av manövertänkande man kan spåra i litteraturen hos andra länders försvarsmakter under samma tidsperioder, exempelvis USA och Norge, samt jämföra dessa med den svenska.

Denna undersökning har omfattat över femtio olika handlingar varav trettio har varit rent källmaterial, med allt från försvarsbeslut till soldathandböcker under en period på över femtio år. Syftet har främst varit att ta reda på huruvida den svenska Armén i sina styrande dokument beskrivit en verksamhet eller förhållningssätt som utan att benämna det som så kan likställas med manövertänkande. Undersökningsmetoden som använts har bestått i att med utbrutna citat från undersökningsmaterialet bygga upp en bevismängd som kopplats ihop med utvalda indikatorer. Genom varje period som undersökning passerat har det klart framkommit att indikatorer på manövertänkande har förekommit, i större eller mindre omfattning, i all studerad litteratur.

Det reglemente som hela tiden har uppfyllt dessa krav och visat prov på en hög grad av framsynthet är AR 2. Det är intressant att konstatera hur långt framme man var i tankegångarna redan för över femtio år sedan och det visar att Sverige och svenska officerare redan tidigt varit taktiskt på en hög nivå och professionella i sitt utförande. Detta reglemente får anses utgöra doktrinen för markstridsförbanden som gällde vid respektive period och föregångare till dagens olika doktriner som utkommit under de första åren av 2000-talet. Den sista eller kanske bättre uttryckt den senaste versionen av AR 2, från 1995, gäller fortfarande och skall läsas som ett komplement till våra nya doktriner. Utifrån denna diskussion kan man dra slutsatsen, att bra och genomarbetade doktriner skapar inte bara ett gott underlag för perioden dessa representerar, utan ger också vägledning i framtiden för kommande arbeten och framtagande av nya doktriner och reglementen.

Man ställer sig lite frågande till varför inte Sverige tidigare tagit fram dessa doktriner. Svaret kan ligga i att vi med tiden och en krympande Försvarsmakt kommit till ökad insikt om våra respektive vapengrenarnas betydelse och ett "jointtänkande". Därigenom har vi kanske också minskat den rivalitet som våra företrädare kände sinsemellan. Den ökade internationella ambitionen har även den bidragit till att arbeta fram doktriner för Försvarsmaktens behov, se även delvis svaret till delfråga tre avseende brott i kontinuitet. Det är viktigt att ha en stabil gemensam grund att stå på och ett rättesnöre för våra olika delar i det som skall mynna ut i Sveriges säkerhetspolitik och anseende i omvärlden. Något som vi i och med dessa styrande verk får anses ha.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

- Anvisningar för Pansarbataljon*, 1961 (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd).
- Arméreglemente del 2 (AR 2)*, 1952 (Stockholm, Armébokförrådet).
- Arméreglemente del 2 (AR 2)*, 1963 (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd).
- Arméreglemente del 2 (AR 2)*, 1982 (Stockholm, FM).
- Arméreglemente del 2 (AR 2)*, 1995 (Stockholm, FM).
- Anvisningar för infanteriets uppträdande och strid*, 1950 (Stockholm, Armébokförrådet).
- Anvisning för pansarinfanteri och stridsvagnsförbandens uppträdande*, 1956 (Stockholm, Armébokförrådet).
- Brigadreglemente Armén Bataljon (häfte 1 grunder)*, 1997 (Stockholm, FM).
- Brigadreglemente Armén Mekaniserad bataljon*, (förhandsutgåva), 1998 (Stockholm, FM).
- Brigadreglemente Armén Stridsvagnskompani*, 2003 (Stockholm, FM).
- Doktrin för gemensamma operationer*, 2005 (Stockholm, FM).
- Doktrin för markoperationer*, 2005 (Stockholm, FM).
- Fakta om Försvarsmakten 75/76*.
- Fakta om Försvarsmakten 1996*.
- Försvarsutskottets betänkande 1991/92: FöU12*.
- Infanterireglemente-Skyttebataljon*, 1974 (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd).
- Infanteri- och kavallerireglemente, Jägarkompani och Norrlands Jägarskvadron*, 1990 (Stockholm, FM).
- Kavallerireglemente-Jägarbataljon och Jägarskvadron*, 1980 (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd).
- Militärstrategisk doktrin*, 2002 (Stockholm, FM).
- Nationalencyklopedin*, 1995 (Höganäs, Bra Böcker AB).
- Pansarreglemente Pansarbataljon*, 1966 (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd).

Proposition nr 206 (FB 48).

Proposition nr 110 år 1968 (FB 68).

Proposition nr 75 år 1972 (FB 72).

Professor Kent Zetterberg, FHS 2006-05-29.

Soldaten i fält, 1953 (Stockholm, Armébokförrådet).

Soldatinstruktion för armén, 1953 (Stockholm, Armébokförrådet).

Svensk soldat, 1975 (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd).

Svensk soldat, 1983 (Stockholm, Försvarets bok och blankettförråd).

ÖB 47.

ÖB 65.

ÖB 92.

Litteratur

Ahlin, Per, 1992, "Utveckling av stridsteknik och organisation" i Bo Kjellander (red), *Pansartrupperna 1942-1992* (Skövde, Arméns Pansarcentrum).

Claesson, Michael, 2001, "Freie Operationen – ett tillskott till utvecklingen av manövertänkandet?" i Michael Claesson, Lars Ericsson & Peter A Mattsson (red), *Manövertänkande – Essäer kring teori och praktisk tillämpning* (Stockholm, FHS).

von Clausewitz, Carl, 2002, *Om kriget* (Stockholm, Bonniers).

Danchev, Alex, 1998, "The meaning of manoeuvre-Liddell Hart and the manoeuvre" (RUSI Journal December 1998).

Ericsson, Lars, 2003, "Att finna de svaga punkterna" i Anders Cedergren och Peter A Mattsson (red), *Uppdragstaktik – en lednings filosofi i förändring* (Stockholm, FHS).

Ericsson, Nils, 2005, C-uppsats, "Manöverkrigföringens principer i förbandsövningsverksamhet" (Stockholm, FHS).

Ferm, Mikael, 2004, C-uppsats, "US-army mot Bagdad-En fallstudie om hur manöverteori blev manöverkrigföring i Irak" (Stockholm, FHS).

Friman, Henrik & René, Johan, 2000, *Den operativa krigskonstens grunder* (Stockholm, FHS).

Greer James K., 2004, "Operationskonst för Objective Force" i Nils Marius Rekkedal (red), *Operationskonst Essäer om operativt tänkande och operationskonst* (Stockholm, FHS).

Hilding, Hagberg, 1955, *ÖB-planen och neutraliteten* (Stockholm, Arbetarkulturs förlag).

Liddell-Hart, B.H, 1967, *Strategy-The Indirect Approach* (London, Faber and Faber).

Lind, William S., 2004, *Handbok Manöverkrigföring* i Arne Baudin (red) & Nils Marius Rekkedal (red) (Stockholm, FHS).

Nelsson, Bertil, 1993, *Från Brunkeberg till Nordanvind-500 år med svenskt infanteri* (Stockholm, Probus).

Pallin, Krister & Andersson, Markus, 2001, *Försvarsmaktens insatsmetod-manövertänkande, KKrVA-Handlingar och tidskrifter, 2:a häftet* (Stockholm, KKrVA).

Pallin, Krister, 1998, *Sveriges militära satsningar: en översikt av och med förklaringar till perioden efter 1945*, FOA-rapport (Stockholm, FOA).

Rekkedal, Nils Marius, 2002/2004, *Modern krigskonst. Militärmakt i förändring* (Stockholm, FHS).

Resman, Jonny, 2005, C-opsats, "Amerikanska marinkåren under Irakkrigen 1991 och 2003-Manöverkrigföring i teorin och praktiken" (Stockholm, FHS).

Smedberg, Marco, 1994, *Om stridens grunder* (Stockholm, Page One Publishing AB).

Zetterberg, Kent, 1995, "Efterkrigstiden 1945-1994" i Lennart Rönnberg (red), *Arméns ledning, från vasatid till nutid* (Stockholm, Probus).

Widén, Jerker & Ångström, Jan, 2005, *Militärteorins grunder* (Stockholm, FM).

Zi, Sun, 1999, *Krigskonst* (Stockholm, FHS).

Föreläsningar

Nils Marius Rekkedal vid en föreläsning på FHS 2004-10-11 för ChP 04-06. (Anteckningar i författarens ägo).